

MTA TK Gyerekesély Műhelytanulmányok 2013/12

Encsi kistérség

A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése 2013

Husz Ildikó

**MTA TK
Budapest
2013**

Készült a TÁMOP-5.2.1 támogatásával

Írta: Husz Ildikó

Szerkesztette: Fekete Attila

Kiadja az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

1014 Budapest, Országház u. 30.

<http://gyerekesely.tk.mta.hu/>

ISSN 2064-910X

Tartalom

Összefoglaló.....	3
Bevezetés.....	8
1. A helyzetfelmérés módszerei.....	8
1.1. A vizsgálati minta.....	8
1.2. A kutatás kérdőíve.....	11
2. Demográfiai jellemzők.....	13
3. Foglalkoztatottság.....	16
4. Anyagi helyzet.....	20
4.1. A gyermekszegénység mértéke.....	20
4.2. Szociális szolgáltatások igénybevétele.....	21
4.3. A családok anyagi deprivációja.....	23
5. Lakáshelyzet.....	27
6. Korai szocializáció, nevelés, oktatás.....	29
6.1. Otthoni nevelési környezet.....	29
6.2. Bölcsőde.....	31
6.3. Óvoda.....	31
6.4. Iskola.....	34
7. A gyermekek szükségleteinek kielégítettsége.....	42
8. Egészség.....	45
9. A településsel kapcsolatos vélemények.....	51
10. Gyermekszegénység elleni program.....	53
MELLÉKLET.....	54

Összefoglaló

Az encsi az ország legfiatalosabb életkori összetételű kistérsége.

A demográfiai trendek azonban itt is csökkenő gyermekszámot mutatnak. A csökkenés erőteljesebb a nem roma népességnél, míg a romák gyermekvállalási hajlandósága stagnálást mutat. Ennek következményeként a gyermeknépesség etnikai összetételében folytatódik az arányeltolódás, a roma gyerekek arányának növekedése.

A kistérség lakossága, és ezen belül a gyermekes családok legnagyobb problémája az alacsony foglalkoztatottság, a magas munkanélküliség.

A gyermekes családokban élő aktív korúaknak csak 36%-a tekinthető munkaerőpiaci szempontból ténylegesen aktívnak (alkalmazott, vállalkozó, vagy alkalmi munkát végez), további 9%-uk pedig közfoglalkoztatott. A családok háromnegyedében volt legalább egy foglalkoztatott felnőtt, ebből 16% volt az olyan háztartás, ahol a családtag közfoglalkoztatás keretében volt alkalmazva. A gyermekszegénység szempontjából különösen aggasztó, hogy a családok közel negyedében a felnőttek számára még közmunka sem jutott.

Az alacsony foglalkoztatottság a munkahelyek hiányán túl az aktív korúak alacsony iskolázottságával, illetve nem megfelelő képzettségével függ össze.

Míg országosan a 15 éven felüli népességnek csak 5%-a nem tudta befejezni az általános iskolát, addig ez az arány a kistérségben 12%. Az érettségizettek aránya szintén igen alacsony, a 18 éves és idősebb népességnek mindössze 30%-a; pedig a tanulás megtérül: az érettségi 25-szörösére növeli a foglalkoztatottság esélyét a 0-7 osztályt végzettekéhez képest.

Az országos átlaghoz képest több mint két és félszeres a kistérség gyermekszegénységi rátája.

A kistérségben a gyermekes családok 59%-a, a gyermekeknek pedig 69%-a él a szegénységi küszöb alatt. A szegénységi kockázat nem azonos a népesség egyes csoportjaiban: különösen magas a három- és többgyermekes családokban; azokban a háztartásokban, ahol nincs foglalkoztatott; valamint a roma családokban. Ez utóbbiakban a családok 84%-a, gyerekeknek pedig 89%-a tartozik a szegények közé.

A gyermekes családokat nagyon sebezhetővé teszi a megtakarítások hiánya.

Arra, hogy egy nagyobb összegű váratlan kiadást fedezni tudjon, csak a háztartások egynegyede képes. A családok 41%-ának van valamilyen rezsiköltség- vagy hiteltörlesztés-elmaradása. A fizetési nehézségek nem csak a szegény háztartásokra jellemzők, de a valamivel jobb anyagi helyzetben lévőkre is. A korábbi felhalmozott tartozások miatt a gyermekes háztartások közel egyötödénél előfordult már, hogy kikapcsolták az áramot, egytizedénél, hogy elzárták a vizet, 4%-uknál, hogy kikapcsolták a gázt. Mindezek ismeretében nagyon indokolt lenne a kistérség több településén az adósságkezelési szolgáltatás bevezetése.

A hátrányok halmozódnak: a háztartások közel fele a társadalmi kirekesztettség több dimenziójában is érintett.

Az anyagi javakkal való ellátottság alapján a gyermekes családok 62%-a tekinthető anyagi szempontból deprivátnak, 49%-uk pedig súlyosan deprivátnak. Ha a szegénységi küszöb alatt élő, a (köz)foglalkoztatott nélküli és a súlyos anyagi deprivációban élő gyermekes családok helyzetét együttesen nézzük, akkor a háztartásoknak közel fele legalább két, 17%-uk pedig mindhárom dimenzióban a helyi társadalom periferiáján él. Ez utóbbi csoportot hívjuk mélyszegénységben élőknek; a kistérség gyerekeinek 24%-a él ilyen háztartásokban. Nem minden mélyszegénységben élő roma, legalábbis az ebbe a kategóriába tartozó háztartások egynegyedében senki nem vallotta magát romának.

A szegény családokat a lakhatási szegénység is sújtja.

Amíg a kistérségben élő nem szegény családok átlagos lakáskörülmények között élnek, addig a szegény családok lakásai nagyságrendekkel maradnak el ettől a nívótól. A lakhatási szegénység mértékét mutatja, hogy a szegény családok 35%-a, a szegény gyermekeknek pedig 45%-a él szubstandard, társadalmilag nem elfogadható lakáskörülmények között.

A szegény gyerekek a fejlődésükhöz szükséges nevelési környezet tekintetében is hátrányban vannak.

A hátrányos helyzetű gyermekek egyharmadának nem olvasnak esti mesét, sok családban nincs megfelelő gyermekkönyv, játék. A gyerekek többsége nem jár a családdal múzeumba, színházba, koncertre. A nevelési környezet hiányosságait a gyermekintézményeknek kell kompenzálniuk; erre kiválóan alkalmasak a Biztos Kezdet Gyerekházak és a Közösségi Szolgáltató Házak, de szükség lenne több játszóházra, mesés-játékos programra is.

Pozitívum, hogy a kistérségben a gyerekek túlnyomó része már korán, három éves kora körül elkezd az óvodát.

Ebből a szempontból a kistérség valamivel jobb helyzetben van, mint az országos átlag. A minél korábbi óvodakezdés különösen a szegény családok gyermekeinél lenne fontos, azonban a valóságban ez mégsem így történik: a jobb életkörülmények között élő gyermekek 97%-át már három évesen beíratják, míg a szegény családok gyermekei közül ebben az életkorban még csak 76% jár óvodába. A késői óvodakezdés szintén a szegény családokra jellemző: míg országosan az ilyen életkorú gyermekek aránya csak 3%, addig a kistérség szegény családjainál ez legalább 7%.

A szegény gyerekek rosszabb iskolai teljesítményt mutatnak.

Különösen az évisméltések aránya igen magas (17%), ráadásul ez minden harmadik

esetben kétszeri-háromszori évismétlést jelent, míg a jobb jövedelmű családok gyermekei közül csak néhányan buktak meg, és ők is csak egyszer. Nem csak a bukások, de a tanulmányi átlagok is alacsonyabbak a hátrányos helyzetűeknél. A továbbtanulási mutatóik szintén rosszabbak: a középiskolás korosztály több mint egynegyede vagy nem jár már iskolába, vagy még az általános iskolai tanulmányait végzi. Ugyanilyen arányban járnak szakiskolába, és csak 43%-uk jár érettségit adó képzésre. A korai iskolaelhagyók aránya az országos érték háromszorosa. A hátrányos helyzetű gyermekek iskolai előmeneteléhez a szülők sem fűznek nagy reményeket.

A kistérségi gyerekstratégiában kitüntetett jelentősége kell, hogy legyen a felzárkóztató programoknak, tanodáknak, hiszen a fenti problémák csak a jelenleginél jóval hathatósabb beavatkozással orvosolhatók.

A gyermekek szükségleteinek kielégítettsége a kistérség egészében átlagos, azonban a szegény családokban jóval az átlag alatti.

A gyermeki szükségletek terén nem mondható, hogy a kistérség helyzete összességében rosszabb lenne az országos átlagnál: egyes mutatók értékei annál jobbak, míg mások rosszabbak. A kistérségen belüli különbségek azonban meglehetősen nagyok. Amíg a jobb körülmények között élők szinte semmiben sem nélkülöznek, addig a hátrányos helyzetű családokban a nélkülöző gyermekek aránya jóval magasabb, mint az országos átlag. A szegénység mélységét jelzi, hogy a szegény gyermekek a legalapvetőbb biológiai szükségletektől kezdve az oktatási szükségleteken át a társas szükségletekig minden téren jelentős hátrányt szenvednek.

A kistérség gyermekeinek egészségi állapota jövedelmi helyzettől függetlenül rosszabb, egyes betegségek esetében pedig jelentősen rosszabb, mint az országos átlag.

A tartós egészségügyi problémák előfordulása a kistérségben igen magas, 18%, ami az országos értéknek több mint kétszerese. A különböző krónikus betegségeknek ráadásul nem csak a szegény, de a jobb körülmények között élő gyermekek körében is gyakori az

előfordulásuk. Kiemelkedően magas az asztmás gyerekek aránya, de magasnak mondható a különböző allergiás megbetegedések, a mozgásszervi megbetegedések, az idegrendszeri és pszichés betegségek, valamint a szegény családokban a keringési rendellenességek előfordulása is.

Bevezetés

Ez a tanulmány abból a célból készült, hogy az Encsi kistérség gyerekstratégiájának kidolgozásához információt nyújtson a kistérség *gyermekes családjainak* helyzetéről és szükségleteiről. Az anyag ilyen módon kiegészítője a 2012-ben elkészült ún. „kistérségi tükörnek”, amely a gyermekekkel foglalkozó *intézmények* helyzetének és szükségleteinek feltárását célozta. A stratégia tényalapú kidolgozását tehát a két dokumentum együttesen szolgálja.

Az adatok elsősorban a kistérségben végzett kérdőíves felvételtől származnak, amelynek módszertanát a következő fejezetben foglaljuk össze. Emellett felhasználtuk a 2011. évi népszámlálás, valamint a TÁRKI Háztartásmonitor 2012 adatait is. Ez utóbbi felvételen saját kérdésblokkot is szerepeltettünk annak érdekében, hogy kistérségi eredményeinket országos adatokkal is össze tudjuk hasonlítani. Ott, ahol külön nem közöljük, az értékek a kistérségi felmérésen alapulnak.

1. A helyzetfelmérés módszerei

A tanulmány alapjául szolgáló adatfelvétel az Encsi kistérségben élő, 0-17 éves gyermeket nevelő családok reprezentatív mintáján készült 2013. október 2-7 között. A kérdezést a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia és Társadalompolitika Intézetének oktatói és hallgatói végezték. A kistérség 36 települése közül 12 került be a felmérésbe, ezek a következők voltak: Csenyéte, Baktakék, Fáj, Fancsal, Forró, Encs, Hernádszentandrás, Hernádvécse, Ináncs, Krasznokvajda, Méra, Pere. A mintaválasztás menetének részleteit az alábbiakban mutatjuk be.

1.1. A vizsgálati minta

A járási népesség-nyilvántartás, valamint Pere község jegyzőjétől származó adatokból a gyerekszám szerinti rétegzett valószínűségi mintát készítettünk. A lekérdezéshez

szükséges reprezentatív mintát többlépcsős, csoportos valószínűségi mintavételi eljárással alakítottuk ki, olyan tényezőket figyelembe véve, amelyekről azt feltételeztük, hogy alapvetően befolyásolják a gyermekes családok életkörülményeit. Ezen tényezők a következők: az adott háztartásban élő gyermekek száma, a település nagysága és típusa, valamint etnikai összetétele. A mintaválasztás első lépcsőjében a 36 települést csoportosítottuk a fenti település-ismérvek szerint (város vagy község, ezen belül 500 fő alatti, 500-1000 fő közötti vagy 1000 fő feletti, a roma népesség aránya alacsony, közepes vagy magas)¹. A cél az volt, hogy az előzetesen meghatározott szempontok alapján kialakított településtípusok mindegyike esélyt kapjon a mintába kerülésre. Az azonos kategóriába eső települések közül – a kistérséggel egyeztetve – igyekeztünk olyanokat választani, ahol megtalálható a Gyerekesély program valamely programeleme. A mintába került települések besorolását az 1. tábla tartalmazza.

1. tábla: Az Encsi kistérségi településminta kialakítása

	0-500 fős település	501-1000 fős település	1000 fő feletti település	kistérségi központ
Alacsony roma arány 0-10%	Fancsal, Hernádszentandrás		Ináncs	
Közepes roma arány 10,1-30%	Krasznokvajda, Pere		Méra	Encs
Magas roma arány 30% feletti	Csenyéte, Fáj	Baktakék, Hernádvécse	Forró	

A kiválasztott településeken a gyermekek név- és címlistájából a háztartásokra vonatkozóan gyermekszám-kategóriákat alakítottunk ki (egy-, két és három- vagy

¹ A települések csoportosításához a 2011. évi népszámlálás településsoros adatait használtuk fel. Ettől csak Fáj esetben tértünk el, ahol korábbi kutatások alapján valószínűsítettük, hogy a roma népesség aránya jóval magasabb, mint a népszámlálás szerinti 2%. Nem zárható ki, hogy a népszámlálás más településeknél is alulbecsli a roma népesség arányát, mindenesetre jobb adatok hiányában kénytelenek voltunk a népszámlálás adataira támaszkodni.

többgyerekesek), majd az egyes kategóriák megoszlását tükröző véletlen háztartásmintát vettünk. Mivel a gyermekes háztartások jelentős része a kistérségi központban él, ezért a mintaválasztás során Encsen 15%-os, míg a községekben 25%-os merítéssel dolgoztunk. A cél itt az volt, hogy a kisebb településeken is elemezhető elemszámú almintákat kapjunk. A településenként eltérő elérési arányokból adódó kisebb mintabeli eltolódásokat utólag súlyozással korrigáltuk. (Az elemszámokat a 2. tábla mutatja be.) A mintát pótminta egészítette ki, így a hallgatók a két címlistán összesen 503 háztartást kerestek fel. Encsen és Forrón viszonylag magas volt a válaszmegtagadások aránya, míg a kisebb településeken nagyobb volt a lakosság együttműködési hajlandósága. Ez utóbbi nem kis részben annak köszönhető, hogy a kistérségi Gyerekesély program munkatársai a helyszínen segítették a hallgatókat a családokhoz való bejutásban. Összességében a felkeresett háztartások 61%-ában történt sikeres kérdezés, az elérési arány megfelelőnek mondható.

2. tábla: Az Encsi kistérség vizsgált településein élő gyermekes háztartások száma összesen és a súlyozott vizsgálati mintában (db)

település	gyerekes háztartások							
	populáció				minta			
	egy	kettő	három és több gyermek	összesen	egy	kettő	három és több gyermek	összesen
Csenyéte	12	18	33	63	3	5	9	17
Baktakék	26	24	33	83	7	6	8	21
Fáj	15	10	28	53	4	3	7	14
Fancsal	14	7	6	27	4	2	2	8
Forró	101	83	100	284	25	21	25	71
Encs	336	184	135	655	50	28	20	98
Hernádszentandrás	18	15	16	49	5	4	4	13
Hernádvécse	41	36	47	124	10	9	12	31
Ináncs	62	43	25	130	16	11	6	33
Krasznokvajda	19	15	9	43	5	4	3	12
Méra	79	58	49	186	20	15	12	47
Pere	19	17	7	43	5	4	2	11
Összesen	742	510	488	1740	154	112	110	376

1.2. A kutatás kérdőíve

Az adatfelvétel során a mintába került családok körében először egy Háztartás kérdőív alapján gyűjtöttünk információkat a háztartásban élő személyek neméről, életkoráról, iskolázottságáról, gazdasági aktivitásáról, a család szerkezetéről, jövedelmi viszonyaikról, segélyekhez, támogatásokhoz való hozzáférésükről, lakáshelyzetükről, esetleges

díjhátralékaikról, fizikai és mentális egészségi állapotukról, saját helyzetük megítéléséről. Következő lépésben a háztartásban élő minden gyermekről külön kérdőívet vettünk fel (Gyermek kérdőív), melynek célja a következő témakörök feltérképezése volt: óvodai, iskolai jellemzők, számítógép- és internethasználat, gyermekbetegségek előfordulása, gyermek-szükségletek kielégítettsége, gyermek-szülő kapcsolat jellege. (A felmérésben használt kérdőíveket a mellékletben adjuk közre.)

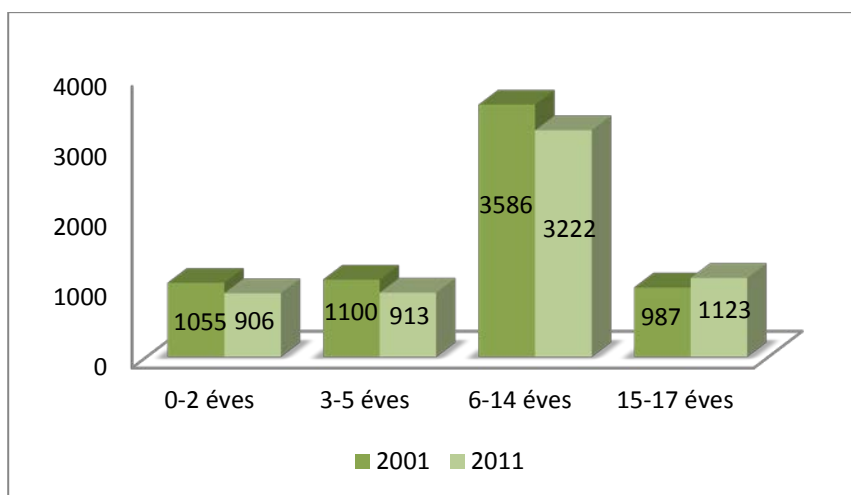
Ahol mód volt rá, ott a felmérés eredményeit országos adatokkal is összevetettük. Az országos referencia értékek egy része a 2011-es Népszámlálás adataiból, másik része pedig a TÁRKI 2012-es országos reprezentatív felméréséből származik (TÁRKI Háztartásmonitor 2012). A gyermeki szükségleteknél az összehasonlítás alapjául a 2009-ben végzett EU-SILC felmérés indikátorai szolgálnak.

2. Demográfiai jellemzők

Az életkori összetétel szempontjából az encsi az ország legfiatalosabb kistérsége. Míg országosan 100 aktív korúra 24 gyerek jut, addig ebben a kistérségben ugyanez az érték 36.² Meg kell azonban jegyezni, hogy csakúgy, mint az ország egészében, a kistérségben is csökkenő gyerekszámmal számolhatunk, a mutató értéke 2001-ben még 43 fő volt (országosan 26). A gyermekek száma nemcsak az aktívakhoz, de az időskorúakhoz viszonyítva is magas: száz gyermekkorúra 87 időskorú jut, ami alig több mint fele az országos értéknek (161 fő).³

A gyermekek korcsoport szerinti belső összetétele szintén csökkenő gyerekszámot jelez, a 2001 után született kohorszok már kisebb létszámúak, mint a korábbiak. (1. ábra)

1. ábra: A kistérségben élő gyermekek egyes korcsoportjainak nagysága a népszámlálások éveiben (fő)

Forrás: KSH Népszámlálás 2001, 2011

² Népszámlálás 2011

³ Népszámlálás 2011

A kistérség etnikai összetételét a roma népesség magas aránya jellemzi. A 2011. évi népszámlálásban a lakosság 22%-a vallotta magát romának, de becslések szerint a tényleges arányuk eléri a 25-30%-ot.⁴ A gyermekes családok körében ez az arány jóval magasabb: a felmérésben a háztartások 44, a gyerekek 55%-a volt roma⁵. A minta korcsoportos összetétele azt mutatja, hogy ma már minden korosztályban többségben vannak a roma gyerekek, a legkisebbek között pedig arányuk közel kétharmados (3. tábla)

3. tábla: A 0-17 éves gyermekek etnikai összetétele korcsoportonként (%)

korcsoport	nem roma	roma
0 - 2	36	64
3 - 5	41	59
6 - 13	47	53
14 - 17	47	53
kistérség összesen	45	55
országos ⁶	89	11

Az arányeltolódás nem a roma családok növekvő gyermekszámának, hanem a nem roma családok csökkenő gyermekvállalási hajlandóságának tulajdonítható. Ez utóbbi jól látható a minta korpiramisán is, míg a roma családok esetében inkább stagnálásról beszélhetünk. (2. ábra) A kistérségben a gyerekszám növekedése a jövőben sem várható, sőt inkább további csökkenésre lehet számítani. Nemcsak azért, mert a roma nők termékenységnövekedése megállni látszik, hanem azért is, mert a nem roma asszonyok

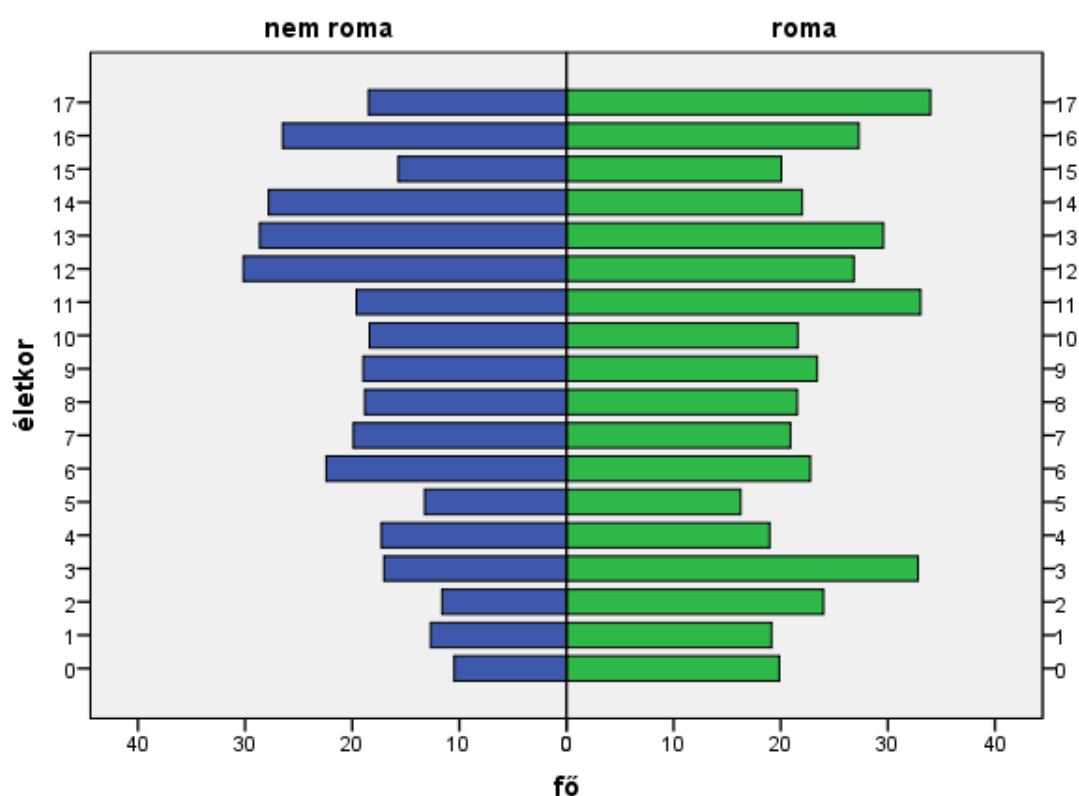
⁴ Réti I. – Teller N. – Virág T.: Encsi Kistérségi Tükör 2012

⁵ A felvételben a nemzetiségi hovatartozást aszerint kategorizáltuk, hogy a megkérdezett első- és másodsorban milyen nemzetiségűnek vallja magát, valamint hogy a kérdezetten kívül van-e olyan személy a háztartásban, aki romának tekinti magát. A válaszokat összesítve azokat a háztartásokat tekintettük romának, amelyekben legalább egy személy romának vallotta magát.

⁶ TÁRKI Háztartásmonitor 2012

gyermekvállalásának csökkenésében is vannak még tartalékok.⁷

2. ábra: A mintába került gyermekek korpiramisa etnikai hovatartozás szerint (fő)

Egyes vizsgálatok szerint a különböző családtípusok közül a legmagasabb szegénységi kockázatú csoportok közé az egyszülős és a sokgyerekes családok tartoznak. Az előbbi típus gyakorisága a kistérségben az országos átlagnál valamivel kisebb, az utóbbi viszont meglehetősen gyakori: a családok közel 30%-a három vagy több gyermeket nevel

⁷ Egy korábbi kutatás szerint a kistérségben élő asszonyok, legalábbis ami az alacsony végzettségüket illeti, etnicitástól függetlenül magasabb gyermekszámmal rendelkeznek, mint a megfelelő országos érték. (Husz I: Alacsony végzettség – sok gyerek? A magas termékenységek néhány területi és etnikai aspektusáról. Demográfia 2011. 54. évf. 1. szám)

(országosan: 14%⁸). Különösen igaz ez a roma családokra, közülük majdnem minden második a sokgyermekes kategóriába tartozik.

3. Foglalkoztatottság

Borsod megye többi részéhez hasonlóan a kistérségre is jellemző a foglalkoztatottság alacsony szintje. A rendszerváltozást követő erőteljes csökkenő trend után ugyan némi emelkedés volt tapasztalható, de a kistérség népességén belül a foglalkoztatottak aránya a legutóbbi népszámláláskor az országos szintnek csak a kétharmadát érte el. Mindez a munkanélküliek és az eltartottak magas arányával párosul. (4. tábla)

4. tábla: A kistérség foglalkoztatási mutatóinak időbeli alakulása*

	Foglalkoztatott				Munkanélküli		Inaktív kereső		Eltartott	
	1980	1990	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Encs	44,7	44,1	30,0	33,3	6,8	6,5	30,7	31,6	32,5	28,6
Kistérség összesen	40,3	38,8	21,9	27,1	9,0	10,0	35,7	30,5	33,4	32,4
Országos összesen	47,3	43,6	36,2	39,7	4,1	5,7	32,4	29,7	27,3	24,9

*a 15 éves és idősebb népesség körében

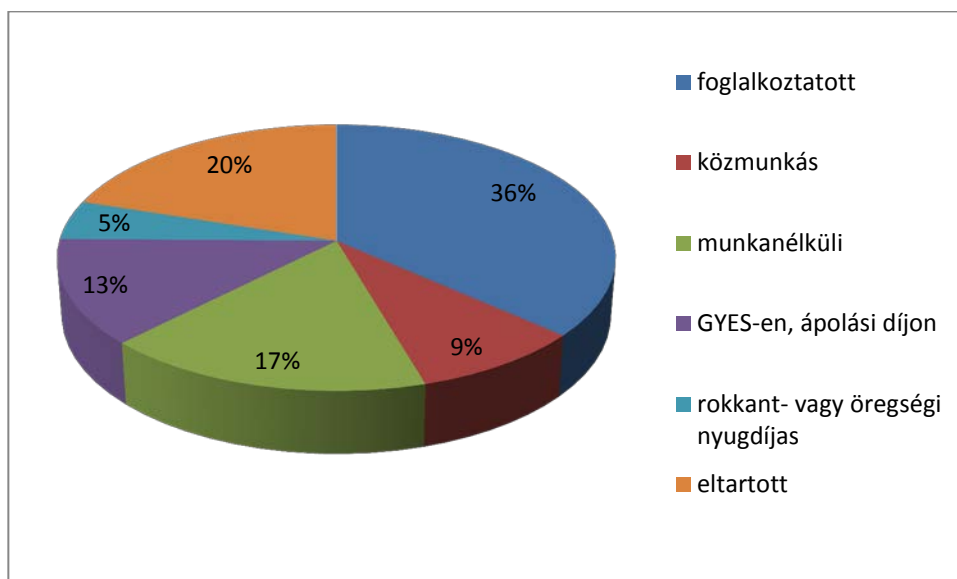
Forrás: KSH Népszámlálás 2011

Az alacsony foglalkoztatottság felmérésünk adataiból is jól látható. A gyermekes családokban élő 16-62 éves, azaz aktív korúaknak csak valamivel több mint egyharmada (36%) tekinthető munkaerőpiaci szempontból ténylegesen aktívnak (alkalmazott, vállalkozó, vagy alkalmi munkát végez). Ez az arány még akkor is igen alacsony, ha a foglalkoztatottak közé számítjuk azt a 9%-nyi aktív korút is, aki a megkérdezés idején közmunkásként dolgozott.⁹ (3. ábra)

⁸ Társi Háztartásmonitor 2012

⁹ Összehasonlításképpen: a TÁRSI Háztartásmonitor 2012 felvételben 53% volt a gyermekes családokban élő aktív korúak közül a (nem közmunkásként) foglalkoztatottak aránya.

3. ábra: A gyermekes családokban élő aktív korúak (16-62 évesek) gazdasági aktivitása az Encsi kistérségben (%) N=1009

A foglalkoztatottak túlnyomó többsége alkalmazottként dolgozik, az önálló, vállalkozók aránya igen alacsony. Szintén kevesen voltak (2%) a mintában azok is, akik saját bevallásuk szerint alkalmi munkából éltek. Korábbi kutatásokból tudjuk, hogy az idény- és alkalmi munka elterjedtsége ennél sokkal gyakoribb, de mivel legtöbbször ezt a szürke- vagy feketegazdaság keretében végzik, felmérésünkben tényleges arányuknak csak kis része jelenik meg.

A foglalkoztatottság a gyermekes családok jelentős részében közfoglalkoztatást jelent. A felmérés idején a családok 76%-ában volt legalább egy foglalkoztatott felnőtt, de ebből 16%-nyi volt az olyan háztartás, ahol a családtag közfoglalkoztatás keretében volt alkalmazva; ennek időtartama a múlt évben átlagosan 6,5 hónap volt. A gyermekszegénység szempontjából különösen aggasztó, hogy a családok közel negyedében a felnőttek számára még közmunka sem jutott. (5. tábla)

5. tábla: A gyermekes háztartások összetétele a felnőttek foglalkoztatási státusa szerint

	%
a háztartásban van foglalkoztatott	76
ezen belül: csak közfoglalkoztatott van	16
a háztartásban nincs foglalkoztatott	24

Az elmúlt években a közfoglalkoztatásnak nemcsak hogy megnőtt a szerepe a munkahelyteremtésben, de a munkák jellege is változóban van. A korábbi, tipikusan parkgondozási, ároktisztítási és hasonló közszolgáltatás jellegű feladatok mellett előtérbe kerülnek a mezőgazdasági vagy ipari termelő tevékenységek. Ez a változás a kistérségben egyelőre csak kevés településen figyelhető meg, ami nem kis részben az ehhez szükséges szakemberek és a vállalkozói, vállalatvezetői képességekkel rendelkező dinamikus polgármesterek kis számával van összefüggésben.

Az alacsony foglalkoztatottság több tényező együttesével magyarázható. A munkaerő-kereslet oldaláról részben a tömeges foglalkoztatást helyben lehetővé tevő üzemek, vállalatok hiánya, a városoktól távolabb eső falvak esetében pedig a tömegközlekedéssel nehezen megközelíthető munkahelyek jelentik a nehézséget. A munkaerő-kínálat szempontjából a fő probléma a lakosság nem megfelelő iskolázottsága, illetve képzettsége. Míg országosan a 15 éven felüli népességnek csak 5%-a nem tudta befejezni az általános iskolát, addig ez az arány a kistérségben 12%. Az érettségizettek aránya szintén igen alacsony, a 18 éves és idősebb népességnek mindössze 30%-a, szemben az országosan mért 49%-kal. (6. tábla) Alapfokú végzettség hiányában szinte esélytelen az elhelyezkedés, hiszen még az érettségi sem garancia a foglalkoztatottságra.

6. tábla: A kistérségben élők iskolázottságának mutatói a népszámlálás alapján

	országos	kistérség
15 éves és idősebb népességből legalább az általános iskola 8. osztályát elvégezte	95%	88%
18 éves és idősebb népességből legalább érettségivel rendelkezik	49%	30%

Forrás: KSH Népszámlálás 2011

A fenti iskolázottsági mutatókkal a felmérésünk adatai szinte teljesen megegyeznek: a gyermekes családokban élő felnőttkorúak 13%-a nem fejezte be az általános iskolát, és csak 29%-uk rendelkezik érettségivel. Az iskolázottság és a munkaerőpiaci pozíció összefüggése látványosan igazolja a tanulásba való befektetés megtérülését: a 0-7 osztályt végzettekhez képest a nyolcadik osztály befejezése 1,6-szorosára, a szakmunkásvégzettség viszont már 13,3-szorosára növeli annak esélyét, hogy az illető (nem közfoglalkoztatottként) foglalkoztatva legyen. Az érettségizettek esélyhányadosa még jóval nagyobb (25,5), a felsőfokon végzettek pedig meghaladja a 100-szoros értéket. (7. tábla) Tekintve, hogy a szegénység szorosan összefügg a rossz munkaerőpiaci pozícióval, amit viszont erősen befolyásol az alacsony végzettség, a kistérségi gyerekstratégia egyik kiemelt célja kell legyen, hogy minél több gyerek eljusson lehetőleg az érettségiig, de legalább a szakmaszerzésig.

7. tábla: A gyermekes családokban élő felnőttkorúak iskolai végzettség szerinti megoszlása és foglalkoztatottságuk esélyhányadosa

	%	az egyes végzettségi csoportok foglalkoztatottságának esélyhányadosa a 0-7 osztályt végzettekéhez képest*
0-7 osztály	13	-
8 osztály	32	1,6
szakmunkás	26	13,3
érettségi	20	25,5
felsőfokú	9	123,4
összesen (%)	100	
N	630	

* a gazdaságilag aktívak körében

4. Anyagi helyzet

A gyermekes családok szegénységét objektív és szubjektív mutatókkal egyaránt mértük. Az objektív mérőszámok a családok jövedelmi és vagyoni helyzetére, valamint kiadásaira vonatkoztak, míg a szubjektív indikátorok segítségével azt mértük fel, hogy hogyan értékelik saját helyzetüket a megkérdezettek.

4.1. A gyermekszegénység mértéke

Felmérésünk szerint a kistérségben élő gyermekes családok körében az egy főre jutó havi átlagjövedelem 38 800 Ft volt. Ez az összeg még akkor is meglehetősen alacsony, ha figyelembe vesszük, hogy a kérdőíves felvételekben a megkérdezettek gyakran alacsonyabb összegeket vallanak be, mint ami a tényleges helyzet. Országos jövedelmi adat csak a 2012. évre vonatkozóan áll rendelkezésünkre, eszerint a gyermekes családok egy főre jutó átlagjövedelme 64 400 Ft volt;¹⁰ a kistérségi érték ennek csak 60%-a. A gyermekszegénység mértéke is ennek megfelelően magas: a kistérségben a gyermekes családok 59%-a, a gyermekeknek pedig 69%-a él a szegénységi küszöb alatt¹¹. Ha hozzátesszük, hogy az európai, sőt közép-európai viszonylatban is magasnak számító országos 26%-os gyermekszegénységi rátának a kistérségi érték több mint két és félszerese, akkor még inkább nyilvánvaló, hogy a helyzet sürgető megoldást igényel. (8. tábla)

¹⁰ TÁRKI Háztartásmonitor 2012

¹¹ A szegénységi küszöb megállapításakor a háztartásoknak az OECD2 ekvivalenciaskálával számított ekvivalens jövedelmének mediánját vesszük alapul. Az ennek 60%-a alatti jövedelemmel rendelkezők számítanak szegénynek. A TÁRKI Háztartásmonitor 2012 vizsgálatban az ekvivalens mediánjövedelem 60%-a, azaz a szegénységi küszöb havi nettó 66.000 Ft volt. Jelen tanulmányban mi is ezzel a küszöbértékkel számoltunk.

8. tábla: A szegénységben élő gyermekek aránya a 0-17 éves korosztályban(%)

	országos*		kistérség		
			nem roma	roma	együtt
	2009	2012	2013		
medián 60%-a alatt (OECD2)	21	26	44	89	69

*TÁRKI Háztartásmonitor 2009 és 2012 (TÁRKI 2012)

A szegénységi kockázat nem azonos a népesség egyes csoportjaiban: különösen magas a három- és többgyermekes családokban; azokban a háztartásokban, ahol nincs foglalkoztatott; valamint a roma családokban. Ez utóbbiakban a családok 84%-a, a gyerekeknek pedig 89%-a tartozik a szegények közé.

4.2. Szociális szolgáltatások igénybevétele

A gyermekes családokban a szociális szolgáltatások, természetbeni ellátások igénybevétele szolgáltatásonként igen eltérő.

A szociális szolgáltatások, természetbeni ellátások igénybevétele alapvetően rászorultsági alapon történik, így a szegény¹² családok ezeket értelemszerűen magasabb arányban veszik igénybe. Ennek ellenére a szegény családoknak nem túl nagy aránya, 48%-a részesült ételmeiszer, illetve tüzelő juttatásban, 42% szociális étkeztetésben, 30% közgyógyellátásban. Ugyanakkor a felmérés adatai azt mutatják, hogy ezek a szolgáltatások nem csak a szegények számára elérhetők, a nem szegény családoknak is mintegy negyede igénybe tudja venni őket. (9. tábla) Miközben tehát a rászoruló családok jelentős része nem fér hozzá ezekhez a juttatásokhoz, addig számottevő arányban a kevésbé rászoruló is részesülnek benne. Ennek részben az az oka, hogy a jogosultság

¹² A továbbiakban szegény családokon a szegénységi küszöb alatt élőket értjük.

megállapítása általában az egyéni jövedelem, nem pedig a család anyagi helyzete alapján történik, másrészt viszont azt is valószínűsíti, hogy a juttatások elosztásában a rászorultság mellett egyéb szempontok is közrejátszanak.¹³

9. tábla: A szegénységben élő családoknak nyújtott természetbeni ellátások igénybevétele a kistérségben

Milyen természetbeni juttatásban részesült az elmúlt 12 hónapban?	szegény %	nem szegény %
kisállat, vetőmag	54	28
élelmiszer, tüzelő juttatás	48	28
szociális étkeztetés	42	28
közgyógyellátás	30	27
családsegítés, gondozás családsegítőtől vagy gyermekjóléti szolgálattól	13	6
adósságkezelési szolgáltatás	2	1

A szegénység szubjektív megítélése rosszabb, mint a család tényleges anyagi helyzete. A jövedelmi szegényeknek csak 7%-a nem tartja magát szegénynek, a nem szegényeknek viszont csak kevesebb, mint a fele (43%) gondolja maga is úgy, hogy nem szegény. Különösen azok érzik szegényebbnek magukat, mint amit a jövedelmük indokol, akiknek az elmúlt három évben változott az anyagi helyzetük. Az, hogy anyagi gondok nélkül éljen, csak a családok 3%-ának adatik meg, míg egyharmadát a hónapról hónapra élés vagy éppen a nélkülözés jellemzi. (10. tábla)

¹³ Ilyen szempont lehet pl. az élelmiszer, tüzelő osztásnál az, hogy a konfliktusok elkerülése érdekében a rászorultság tüzetesebb vizsgálata helyett mindenki részesül az adott jószágban, vagy éppen senki sem, ha anyagi okokból nem lehetne minden igényt kielégíteni.

10. tábla: Hogy érzi, Önök anyagilag...? (%)

	országos*	kistérség		
		együtt	ezen belül	
			nem szegény	szegény
...gondok nélkül élnek	2	3	7	1
...beosztással jól kijönnek	23	24	40	13
...éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből	40	40	43	37
...hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak	26	25	9	36
...nélkülözések között élnek	9	8	1	13
Összesen (%)	100	100	100	100

* TÁRKI Háztartásmonitor 2012

4.3.A családok anyagi deprivációja

A gyermekes családokat nagymértékben sebezhetővé teszi a megtakarítások hiánya. Arra, hogy egy nagyobb összegű (60 ezer forintos) váratlan kiadást fedezni tudjon, csak a háztartások egynegyede képes. Ez az arány a szegény családokban csak 14%, de a jobb anyagi körülmények között élőknek is több mint a fele gondban lenne egy ilyen összegű váratlan kiadás esetén. Hozzá kell tenni, hogy nincs ezzel másként az ország lakosságának többi része sem, az országos adat megegyezik azzal, amit a kistérségben mértünk.¹⁴

A háztartások labilis anyagi helyzetét jelzi az is, hogy meglehetősen magas a fizetési nehézségekkel küzdők aránya. A családok 41%-ának van valamilyen rezsiköltség- vagy hiteltörlesztés-elmaradása. A fizetési nehézségek nem csak a szegény háztartásokra jellemzők, de a valamivel jobb anyagi helyzetben lévőkre is. (11. tábla)

¹⁴ KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66

11. tábla: A gyermekes családok fizetési nehézségei a szegény és nem szegény családok százalékában

Van-e elmaradásuk az alábbi költségek terén?	szegény %	nem szegény %	összesen %
villanyszámla	37	6	24
víz-, csatornaszámla	25	12	20
gázszámla	4	6	5
bérleti díj, közös költség	3	4	4
egyéb rezsiköltség	14	9	12
hiteltörlesztés	17	10	14

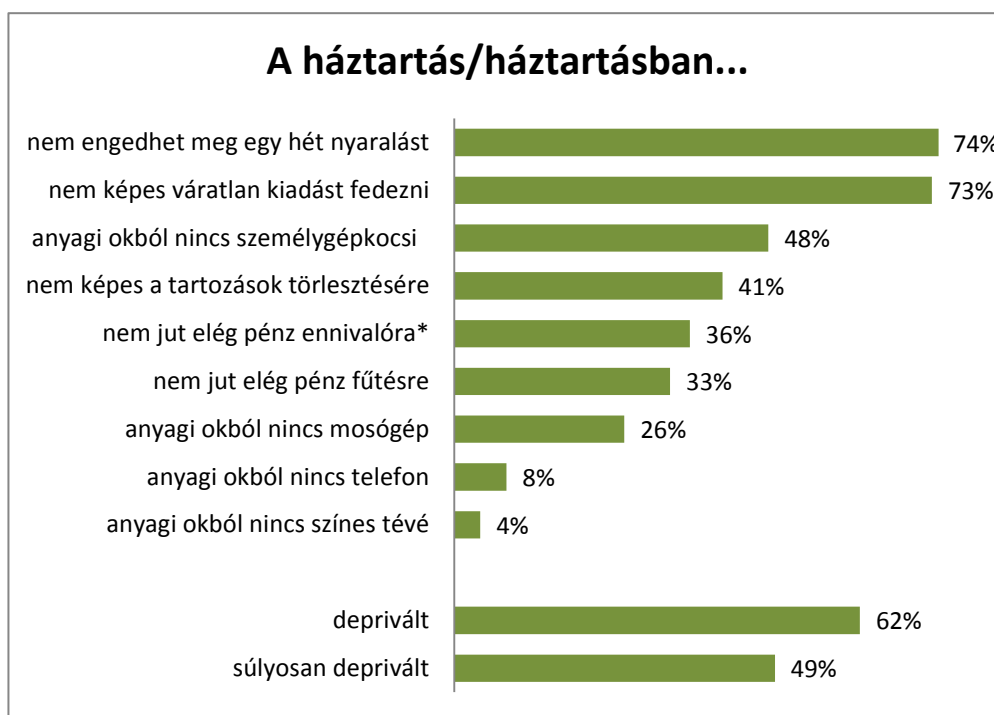
A leggyakoribb az áramszámla-elmaradás, ami minden negyedik háztartásra jellemző, de a víz- és csatornadíjat is csak a háztartások négyötöde tudja rendszeresen fizetni. A gázszámla-elmaradás előfordulása azért alacsony, mert a mintában szereplő háztartások 36%-ában nincs a gáz bevezetve.

A hiteltörlesztés elmaradása minden hetedik háztartásra jellemző. A szegényeknél ez az arány csak néhány százalékkal nagyobb, de ennek pusztán az az oka, hogy a szegények hitelképesség híján nem is jutnak hozzá a hitelekhez. Ők inkább a családnak, barátnak, ismerősöknek, és esetenként az uzsorásoknak tartoznak. Ez utóbbi elterjedtségére direkt módon nem kérdeztünk rá, de a terepen járva szinte mindenhol találkoztunk az uzsorázás különböző formáival.

A hátralékok néhány ezer forinttól 5,5 millió forintig szóródnak, átlagos értékük 394 ezer forint. A korábbi felhalmozott tartozások miatt a gyermekes háztartások közel egyötödénél előfordult már, hogy kikapcsolták az áramot, egytizedénél, hogy elzárták a vizet, 4%-uknál, hogy kikapcsolták a gázt. Mindezek ismeretében nagyon indokolt lenne a kistérség több településén az adósságkezelési szolgáltatás bevezetése. Miután ilyen csak a 40 ezer főnél nagyobb településen kötelező indítani, amely számot a kistérség egyetlen települése – sőt a kistérség összalakossága – sem éri el, ezért tudomásunk szerint ilyen címen jelenleg sehol sem érhető el ez a szolgáltatás.

A szegénység nem csak a jövedelmi helyzettel, hanem a különböző típusú szükségletek kielégítettségével is mérhető. A nemzetközi statisztikában erre az anyagi deprivációs indexet szokás használni, amely 9 kérdéssel méri a kirekesztettséget. Depriváltak azokat a háztartásokat nevezzük, amelyek a 9 tételből legalább hárommal, súlyosan depriváltak pedig azokat, akik legalább négy tétellel nem rendelkeznek. A 4. ábrán az index egyes kompozit mutatóinak értékeit foglaltuk össze.

4. ábra: A gyermekes családok anyagi deprivációja¹⁵

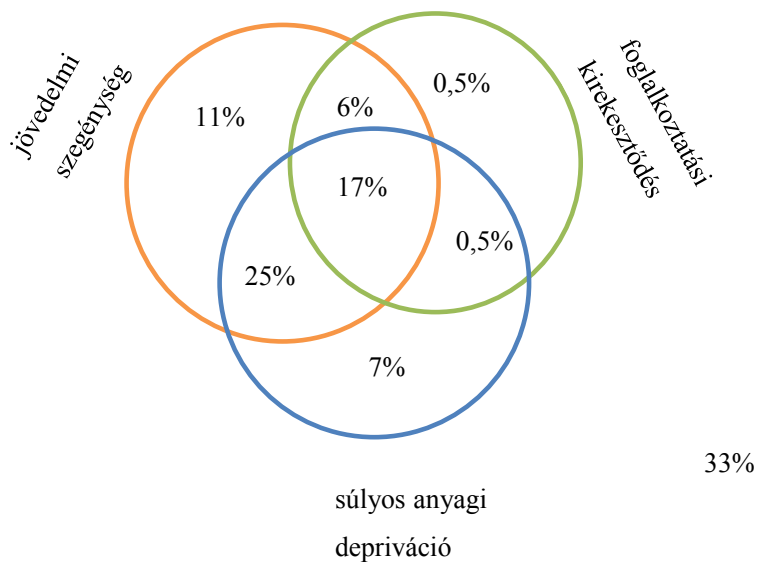

¹⁵ Az EUROSTAT által alkalmazott kérdéssor megfogalmazásában kismértékben eltér a felmérésünkben alkalmazottól, tartalmát tekintve azonban ugyanaz. Nagyobb változtatást csak az élelmiszerre vonatkozó kérdésnél végeztünk, ahol eredetileg az szerepelt, hogy a háztartás megengedheti-e magának, hogy legalább kétnaponta húst, húsfélét fogyasszon. Erre a kérdésre az ország lakosságának 45%-a válaszolt nemmel. (Gábos A. – Szívós P. – Tátrai Annamária: Szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon, 2000-2012. In: Szívós P. – Tóth. I. Gy.[szerk]: Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban. TÁRKI Monitor Jelentések 2012)

A kilenc kérdés alapján a gyermekes családok 62%-a tekinthető anyagi szempontból depriváltnak, 49%-uk pedig súlyosan depriváltnak (az országos érték: 56 ill. 37%). A szegény családok között azonban ez az arány jóval magasabb, 84 ill. 72%.

Ha a gyermekes családok helyzetét a társadalmi kirekesztettség három dimenziójában (relatív jövedelmi szegénység, foglalkoztatottság, anyagi depriváció¹⁶) együttesen mérjük, akkor láthatóvá válik a hátrányok halmozódása is: míg a háztartásoknak mindössze egyharmadát nem érinti egyik fajta kirekesztődés sem, addig közel felük legalább két, 17%-uk pedig mindhárom dimenzióban a helyi társadalom periferiáján él. Őket hívjuk mélyszegénységben élőknek; a kistérség gyerekeinek 24%-a él ilyen háztartásokban. (5. ábra) A közhiedelemmel ellentétben nem minden mélyszegénységben élő roma: az ebbe a kategóriába tartozó háztartások egynegyedében senki nem vallotta magát romának.¹⁷

5. ábra: A gyermekes családok a társadalmi kirekesztettség különböző dimenzióiban

¹⁶ A szegénységi küszöb alatt élő, a (köz)foglalkoztatott nélküli és a súlyos anyagi deprivációban élő háztartások.

¹⁷ Természetesen az is elképzelhető, hogy a roma identitású személyek közül a kérdezésnél nem mindenki vallotta magát romának, és emiatt a mélyszegénységben élők között a romák aránya nagyobb, mint amit adataink mutatnak.

5. Lakáshelyzet

A kistérségben élő gyermekes családok többsége saját házában, lakásában él, a bérlemények aránya alacsony, mindössze 7%. A lakások többségükben 2-3 szobásak, komfortosságuk jelentősen elmarad az országos átlagtól: minden hatodikban nincs vezetékes víz, nincs fürdőszoba, minden ötödikben nincs vízöblítéses WC. Közel egynegyedük zsúfolt, azaz egy szobára kettőnél több személy jut. A képet azonban árnyalja, ha a szegény és a nem szegény családokat külön nézzük. Ekkor azt látjuk, hogy míg ez utóbbiak az országos átlagnak megfelelő lakáskörülmények között élnek, sőt a zsúfoltság tekintetében még jobb is a helyzetük, addig a szegény családok lakásai nagyságrendekkel maradnak el ettől a nívótól. A lakhatási szegénység mértékét mutatja, hogy a szegény családok 35%-a, a szegény gyermekeknek pedig 45%-a él szubstandard¹⁸, társadalmilag nem elfogadható lakáskörülmények között, míg ez az arány a nem szegények körében megfelel az országos átlagnak, ami 3%. (12. tábla)

**12. tábla: A gyermekes háztartások lakásainak főbb jellemzői
(az összes lakás %-ában)**

	országos ¹⁹	kistérség		
		nem szegény	szegény	összesen
bérlakás	7	7	7	7
nincs fürdőszoba	3	1	25	15
nincs vezetékes víz	2	2	28	16
nincs vízöblítéses WC	3	2	31	19
zsúfolt lakás (>2 fő/szoba)	12	5	37	24
szubstandard lakások	3	3	35	22

¹⁸ Az olyan lakásokat hívjuk így, ahol nincs vezetékes víz és/vagy fürdőszoba és/vagy vízöblítéses WC és/vagy konyha.

¹⁹ TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A lakások fizikai állapota szintén hagy kívánni valót maga után. A legnagyobb problémát a nedvesség jelenti: a lakások 29-30%-ában beázik a tető, nedvesek a falak, korhad az ablakkeret, a padlózat. Az sem szerencsés, hogy minden ötödik lakás túl sötét, nincs benne elég fény. A környék állapota szintén nem mindig megfelelő a gyermekek növekedéséhez: a válaszadók egyötöde ítélte a környéket ill. a szomszédokat zajosnak, minden hatodik pedig azt jelezte, hogy a lakókörnyezetére jellemző az erőszak, a vandalizmus, a bűnözés. Ha az említett három szempont – felszereltség, fizikai állapot, lakókörnyezet²⁰ – szerint együttesen nézzük, akkor a kistérségben élő gyerekek 39%-a lakik a fejlődése szempontjából nem ideális lakásban.

A lakhatási szegénységet a gyerekesély program jelenleg csak korlátozottan – elsősorban a közösségi házakban biztosított fürdési és mosási lehetőségeken keresztül – tudja orvosolni. A legrosszabb infrastruktúrájú, telepszerű településrészekben ennél jóval többre lenne szükség. A gyerekstratégia kidolgozásakor érdemes lenne végiggondolni, hogy milyen más eszközökkel lenne csökkenthető a lakhatási szegénység.

²⁰ A lakás szubstandard és/vagy nedves és/vagy nem biztonságos lakókörnyezetben van.

6. Korai szocializáció, nevelés, oktatás

Az első két-három év kulcsfontosságú időszak a gyermek növekedése szempontjából. Ahhoz, hogy jól fejlődjön, mindenekelőtt gondoskodó, egészséges fizikai és lelki, valamint stimuláló kognitív környezetre van szükség.

Számos kutatás bizonyítja, hogy a szegény családokban a fenti feltételek nehezebben teljesíthetők, emiatt a gyermek sokszor már az anyaméhben hátránnyal kezdi életét, amely aztán az évek során alig kiegyenlíthető fizikai, pszichés és kognitív fejlődési különbségeket eredményez.

6.1. Otthoni nevelési környezet

A kistérségben élő gyermekek jelentős hányadánál, és különösen pedig a szegény gyermekeknél az otthoni nevelési környezet nem mondható ideálisnak. A pszichés és értelmi fejlődés szempontjából oly fontos esti meseolvasás, mesemondás a szegény családok gyermekeinek²¹ egyharmadánál hiányzik, de a jobb anyagi körülmények között élők 13%-ának sem olvasnak a szülők mesét. Sok családban megfelelő gyermekkönyv sincs, a fejből mesélés pedig úgy tűnik, mára már kiment a divatból. A szegény gyerekek hetedének egyetlen játéka sincsen, ami pedig fontos lenne nem csak az értelmi, de a testi fejlődésük szempontjából is. A gyerekek többsége nem jár a családdal múzeumba, színházba, koncertre, ami részben minden bizonnyal a kulturális intézmények viszonylag nehéz megközelíthetőségével, részben a magas jegyárakkal van összefüggésben. Emellett azonban szerepet játszhat az is, hogy nem minden szülő van tisztában az iskolán kívüli kulturális programok jelentőségével a gyermekek fejlődésében. A családok legfőbb közös szabadidős tevékenysége a TV nézés, ami optimális esetben hozzájárul a gyermek tudásának gazdagításához. Ehhez azonban az kell, hogy a szülők megbeszéljék vele a látottakat. Ez a családok ötödében nem történik meg, így a gyermeknek egyedül kell

²¹ A meseolvasásra, mesemondásra vonatkozó kérdést csak a 0-9 éves gyerekekkel kapcsolatban tettük fel.

feldolgoznia a TV-ből érkező, sokszor nem az életkorának megfelelő információtömeget.
(13. tábla)

13. tábla: A kistérségben élő gyermekek otthoni nevelési környezete

	nem szegény (%)	szegény (%)	összesen (%)
a gyermeknek van játéka	99	86	90
a gyermeknek van az életkorának megfelelő könyve	92	58	69
szoktak neki otthon mesét mondani	87	65	72
megbeszélik vele a TV-ben látottakat	81	79	79
a tavalyi évben volt a családdal kulturális programon	44	21	28

A fenti indikátorok azt mutatják, hogy a szegény gyerekek nem csak a lakhatás terén, de a fejlődésükhöz szükséges nevelési környezet tekintetében is hátrányban vannak. Ezeket a hátrányokat a különböző gyermekintézményeknek kellene lehetőség szerint minél inkább kompenzálni. Ebből a szempontból kitüntetett jelentősége van a bölcsődének, hiszen köztudott, hogy minél kisebb a gyerek, annál nagyobb a nevelésébe befektetett munka megtérülése. Ennek ellenére az az országos tapasztalat, hogy a bölcsődék inkább gyermekmegőrző funkciót látnak el – segítve ezzel a munkába visszatérő anyákat –, és kevésbé koncentrálnak a korai képességgondozásra, fejlesztésre.

A hátrányos helyzetű településeken, ahol kevés a munkalehetőség, viszont sok a szegény, esélyhátrányból induló gyerek, a kisgyermekkel foglalkozó intézményeknél a nevelési-fejlesztési funkcióra sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Erre a célra jöttek létre a Biztos Kezdet gyerekházak, amelyből a gyerekesély program keretében a kistérségben három – a kitelepülő szolgáltatásokkal együtt öt – is létesült. További hasonló intézmények létesítése is indokolt lenne, valamint szükség lenne játszóházakra, mesés-játékos foglalkozásokra is.

6.2. Bölcsőde

Az Európai Unió célkitűzései szerint 2010-re hazánkban a három évesnél fiatalabb gyermekek legalább 33%-ának kellett volna biztosítani a napközbeni ellátás lehetőségét. A 2005-től folyamatos bővülés ellenére azonban a tavalyi évben a férőhelyek száma országosan csak az ilyen korú gyermekek számának 13%-át érte el.

A felmérésben szereplő gyerekek közül minden tizedik járt bölcsődébe, ami minden bizonnyal összefüggésben van azzal, hogy a kistérségben csak egyetlen településen, Encsen van bölcsőde. Ez az arány a szegény gyerekek körében alacsonyabb (7%), míg a jobb anyagi körülmények között élők esetében magasabb (17%). Leggyakrabban kétéves kor körül kerültek ide a gyerekek, ennél fiatalabb kezdés a felmérésben szereplő gyermekekre nem volt jellemző.

A Biztos Kezdet gyerekházak az adatfelvétel időpontjában még csak néhány hónapja működtek, mégis már most is több család volt a mintában, aki jelezte, hogy többé-kevésbé rendszeresen megfordul ezekben az intézményekben. Hogy ezek be tudják-e váltani az esélykiegyenlítéssel kapcsolatos hozzájuk fűzött reményeket, az még a jövőben fog eldőlni.

6.3. Óvoda

Az óvodai részvétel aránya meglehetősen magas a kistérségben. Pozitívum, hogy a gyerekek túlnyomó része már korán, 3 éves kora körül elkezdi az óvodát. Ebből a szempontból a kistérség jobb helyzetben van, mint az országos átlag: míg a korai beóvodázás a gyerekek 77%-ára jellemző, addig ez az arány a kistérségben 83%. A minél korábbi óvodakezdés különösen a szegény családok gyermekeinél lenne fontos, azonban a valóságban ez mégsem így történik: a jobb életkörülmények között élő gyermekek 97%-át már három évesen beíratják, míg a szegény családok gyermekei közül ebben az

életkorban még csak 76% jár óvodába.²² A késői (5 évesen és később történő) óvodakezdés szintén a szegény családokra jellemző: míg országosan az ilyen életkorú gyermekek aránya csak 3%, addig a kistérség szegény családjainál ez legalább 7%. (14. tábla)

14. tábla: Az óvodakezdés életkora a 3-17 éves gyermekek között (%)

	országos ²³ %	kistérség (%)		
		nem szegény	szegény	összesen
nem jár	0	0	12	8
2-3 éves	77	97	76	83
4 éves	20	3	5	5
5 éves	3	0	7	5
6 éves	0	0	0	0
összesen	100	100	100	100

A magas beóvodázási arányok részben a megfelelő óvodai kapacitásnak köszönhetők: mindössze néhány olyan szülő volt, aki azt jelezte, hogy a gyermekét nem vették fel az óvodába akkor, amikor ő kérte. Emellett minden bizonnyal az is közrejátszik, hogy a szülők általában elégedettek a helyi óvodákkal²⁴: 90%-uk szerint a gyermekük jól fejlődik ott, négyötödük szerint jók az óvónők, és az óvoda berendezése, felszereltsége is megfelelő. Ugyanezeket a szempontokat emelték ki akkor is, amikor saját szavaikkal számolhattak be arról, hogy mit tartanak a helyi óvoda erősségének: elsősorban az együttműködő, közvetlen, kedves óvónőket emelték ki, és azt, hogy a gyerekek sokat tanulnak, jól fejlődnek az óvodában. Kevésbé voltak elégedettek ugyanakkor a csoportok

²² A 14. táblázatban a szegény gyermekek közül az óvodába nem járók 12%-os aránya megtevesztő. Ezek a gyermekek ugyanis mind három évesek, akikről egyelőre nem tudhatjuk, hogy mikor fogják elkezdni az óvodát. A késői óvodakezdés arányánál így csak minimum értéket tudunk megadni.

²³ TÁRKI Háztartásmonitor 2012

²⁴ Az egyes óvodák értékelése között voltak ugyan különbségek, de ezek mértéke nem volt túl nagy. A legjobb összesített értékelést az encsi és az ináncsi óvoda kapta, míg a legkevésbé jót az encs-függői és a fancsali óvoda.

méretével és a gyerekek viselkedésével: a szülők egyötöde említette a túlszűfolttságot, egyharmada pedig azt, hogy az óvodában sok az erőszakos, verekedő gyerek. Akik a negatívumokkal kapcsolatos nyitott kérdésekre válaszoltak, azok elsősorban az óvoda elégtelen felszereltségére, rossz bútorzatára, valamint az eszközellátottságra, a kevés játékokra panaszkodtak. (15. tábla) Hozzá kell azonban tenni, hogy a gyerekesély programban dolgozók ezeket a kritikákat nem erősítették meg, az ő meglátásuk szerint mindenütt jól felszerelt, új óvodaépületekkel találkozhatunk.

15. tábla: Az óvodákról alkotott vélemények megoszlása (%)

Mennyire jellemzők az óvodára?	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	nagyon jellemző
Jók az óvónők.	2	6	11	81
Az óvodában figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	2	7	14	77
Partnernek tekintik a szülőket.	1	6	13	80
A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe	5	15	18	62
Jó a gyerekközösség.	3	2	21	74
A gyerek jól fejlődik.	1	0	9	90
Az óvoda berendezése, bútorzata megfelelő	1	6	13	80
Az óvoda játékokkal, eszközökkel való felszereltsége megfelelő	2	6	15	77
Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	35	32	19	14
Túlszűfoltak a csoportok.	45	33	17	5

A szülők véleményét megkérdeztük arról is, hogy melyiket gondolják jobbnak: ha az óvodában a roma és nem roma gyerekek egy csoportba, vagy ha külön csoportba járnak. A válaszok a szülők etnicitása szerint lényegesen különböztek: a nem roma szülőknek csak 48%-a, míg a roma szülők 83%-a voksolt a vegyes csoportok mellett.

6.4. Iskola

Országosan a gyermekek beiskolázási életkora növekszik: míg 1990-ben csak minden tizedik gyerek került 7 évesen iskolába, ez az arány már 2000-re is meghaladta a 30%-ot.²⁵ Nem egyértelmű, hogy a késői iskolakezdés előnyös-e vagy sem a hátrányos helyzetű gyermekek számára. Az ellenzői úgy érvelnek, hogy a tankötelezettség életkorának 16 évre csökkentése miatt ez rontja az általános iskola befejezésének esélyeit. Ugyanakkor az is beigazolódott, hogy az évvesztes, 7 évesen iskolába kerülő gyermekek jobban teljesítenek az országos kompetenciaméréseken, mint 6 éves korban beiskolázott társaik, az előny pedig annál nagyobb, minél alacsonyabb az anya iskolai végzettsége.²⁶

A kistérségben a 7 évesen vagy később iskolába kerülő gyerekek aránya 62% (ide számítandók azok a 6 évesek is, akik jelenleg még nem járnak iskolába), a szegény és nem szegény gyermekek között e tekintetben csak két százalékos a különbség. (16. tábla) A késői iskolakezdés okaiban azonban már nagyobb eltéréseket tapasztalunk. A jobb körülmények között élő gyerekek 59%-a évvesztés miatt, 27% a szülők kérésére, és csak 14% iskolaéretlenség vagy egyéb ok miatt nem ment hamarabb iskolába, míg a szegény gyermekek esetében az évvesztés ennél ritkább, a „problémás” halasztás (iskolaéretlenség, betegség) viszont gyakoribb volt. (17. tábla) Nem valószínű, hogy az induláskori problémák növelnék a későbbi kompetencia-eredményeket, így a késői beiskolázásból fakadó potenciális előnyöket feltehetően a szegényeknek kisebb hányada tudja csak kihasználni.

²⁵ Vágó I. (2005): Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférés. *Educatio* 4. sz. 742–761.o.

²⁶ Hámori Sz. – Köllő J.(2011): Kinek használ az évvesztés? *Közgazdasági Szemle* LVIII. évf. február. 133-157.o.

16. tábla: Az iskolakezdés életkorának megoszlása a 6-17 éves gyermekek között (%)

	kistérség (%)		
	nem szegény	szegény	összesen
nem jár	4	3	4
6 éves	40	38	38
7 éves	53	57	55
8 éves	3	2	3
összesen (%)	100	100	100
N	170	353	523

17. tábla: A késői iskolakezdés okainak megoszlása (%)

	kistérség (%)		
	nem szegény	szegény	összesen
évvesztes volt	59	43	49
szülő kérésére	27	31	29
iskolaéretlen volt	9	20	16
betegség miatt	0	2	2
egyéb	5	4	4
összesen (%)	100	100	100
N	98	178	276

Az iskolai kudarcok előfordulása a szegény gyerekek rosszabb iskolai teljesítményét mutatja. Különösen az évisméltlések aránya igen magas (17%), ráadásul ez minden harmadik esetben kétszeri-háromszori évisméltlést jelent, míg a jobb jövedelmű családok gyermekei közül csak néhányan buktak meg, és ők is csak egyszer. Nem csak a bukások, de a tanulmányi átlagok is lényegesen rosszabbak a hátrányos helyzetűeknél: a közepes vagy rosszabb átlagot elérő gyerekek aránya itt 24%-os. (18. tábla) A mintánkba került gyerekek közül a gyógypedagógiai osztályba vagy csoportba járók is mind a szegény családokból kerültek ki (2%).

18. tábla: Iskolai kudarcok előfordulása az iskolás gyermekek között (%)

	kistérség (%)		
	nem szegény	szegény	összesen
Járt-e kisegítő, felzárkóztató osztályba?	1	2	2
Volt-e magántanuló, vagy eltanácsolták-e valamelyik iskolából?	1	4	3
Ismételt-e évet az általános iskolában?	2	17	12
3,0 vagy az alatti tanulmányi átlag	7	24	19

A rosszabb iskolai eredmények miatt a napközibe járás lehetősége különösen fontos lenne a hátrányos helyzetű gyermekek számára. Adataink azonban azt mutatják, hogy ebben a tekintetben nincs különbség: az anyagi helyzettől függetlenül a mintába került gyermekek 39%-a jár napközibe. Nagyobbak azonban a különbségek a délutáni szakkörök, különórák, sportfoglalkozások látogatottsága tekintetében. Ilyen alkalmakra – amelyek inkább a tehetséggondozást segítik – a nem szegény családok gyermekeinek 60%-a, míg a szegényeknek csak 40%-a jár. Itt elsősorban az ingyenes foglalkozásokról van szó. A fizetett különóra ugyanis csak a hátrányos helyzetű gyermekek 13%-ának adatik meg, de a jobb körülmények között élők körében is csak 28% ez az arány.

A szegény családok gyermekeinek iskolai sikertelenségei a továbbtanulási mutatókban is tükröződnek. Ebben a körben a középiskolás korosztály több mint egynegyede vagy nem jár már iskolába, vagy még az általános iskolai tanulmányait végzi. Ugyanilyen arányban járnak szakiskolába, és csak 43%-uk jár érettségit adó képzésre. A jobb körülmények között élőkénél mind a még általános iskolába járók, mind pedig a szakiskolások előfordulása ennél kisebb, viszont tízből hét gyermek szakközépiskolába vagy gimnáziumba jár. (19. tábla)

19. tábla: A 15-18 éves korosztály megoszlása iskolatípus és a család anyagi helyzete szerint (%)

	kistérség (%)		
	nem szegény	szegény	összesen
nem jár iskolába	10	13	12
általános iskolás	10	16	14
szakiskolába jár	10	28	23
szakközépiskolás	34	26	29
gimnazista	36	17	22
összesen (%)	100	100	100
N	48	121	169

A hátrányos helyzetű gyermekek iskolai lemorzsolódásának következményei a következő, 18-24 éves korosztálynál még jobban láthatók. A korai iskolaelhagyók – azaz a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkező, oktatásban, képzésben részt nem vevők – aránya a nem szegény családok gyermekeinél is valamivel magasabb, mint az országos átlag, azonban a szegény családoknál a mutató értéke az országos háromszorosa. (20. tábla)

Mindezek miatt kitüntetett jelentősége kellene legyen a kistérségi gyerekstratégiában a felzárkóztató programoknak, tanodáknak, amelyekből jelenleg csak kevés van, és a meglévők hosszabb távú működése is a kiszámíthatatlan anyagi források miatt bizonytalan. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a közoktatás legutóbbi reformja óta az egész napos iskolai foglalkozások mellett nehezen valósítható meg a rászoruló gyerekek felzárkóztató programokba történő bevonása. A stratégiában mindenesetre érdemes lenne a felzárkóztatással kapcsolatos célokat megfogalmazni, még ha ezek mellé a fenti bizonytalanságok miatt csak korlátozottan rendelhető konkrét cselekvési program.

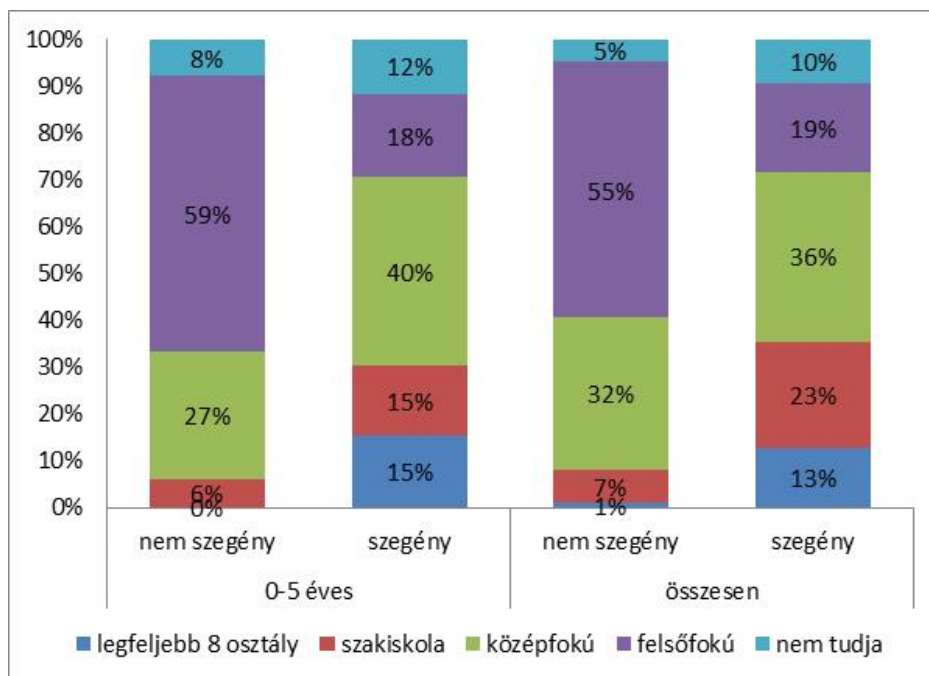
20. tábla: A korai iskolaelhagyók aránya a 18-24 éves népességben a család anyagi helyzete szerint (%)

	országos* (2012)	kistérség (%)		
		nem szegény	szegény	összesen
korai iskolaelhagyók	11,5	14,3	45,9	35,1
N		70	135	205

*Eurostat Labour Force Survey

A hátrányos helyzetű gyermekek iskolai előmeneteléhez úgy tűnik, a szülők sem fűznek különösebb reményeket. Jelentős különbségek vannak ugyanis az anyagi helyzettől függően a szülői aspirációk között. A szegény családokban minden harmadik szülő legfeljebb szakmunkás végzettséget prognosztizál gyermekének, és csak alig egyötödük számít felsőfokú végzettségre. A jobb körülmények között élők ennél lényegesen magasabb aspirációkkal rendelkeznek, minden második diplomát remél gyermekének. Ami érdekes, hogy a várakozások csak kevésbé függenek a gyermek életkorától, azaz a legkisebb, még iskolába sem járó gyermekeknél a szegények éppúgy alacsony végzettséget jósolnak, mint a nagyobbaknál, ahol a szülők már korrigálhatják várakozásaikat a tényleges iskolai előmenetel függvényében. Egyfajta tanult tehetetlenségről van tehát szó, ami a számos egyéb tényező mellett szintén hozzájárulhat a szegénység átörökítéséhez. (6. ábra)

6. ábra: A gyermekek iskolai végzettségére vonatkozó szülői aspirációk a gyermek kora és a család anyagi helyzete szerint

Az óvodához hasonlóan megkérdeztük a szülők véleményét a gyermekük iskolájáról²⁷ is. A vélemények túlnyomó többsége itt is pozitív volt, bár az iskolák összességében véve kevésbé jó értékelést kaptak, mint az óvodák. A szülőknek csak nagyjából kétharmada elégedett teljes mértékben az ott tanító pedagógusokkal, a tárgyi ellátottságot ennél valamivel jobbra értékelték. A legnagyobb problémát itt is a magatartási zavarok, az iskolai erőszak jelentik: a gyerekek fele olyan iskolába jár, ahol a szülők szerint sok a verekedő gyerek. (21. tábla) Ha a tíz kérdést összesítve nézzük, akkor a legjobb és a legrosszabb értékelést kapó iskola is encsi: a Szent László Katolikus Általános Iskola a szülőktől a lehetséges 40 pontból 37-et kapott, míg a Zrínyi Ilona Általános Iskola Fügedi Tagiskolája 30-at. A különbség nem túl jelentős, ez utóbbi iskola értékelése is inkább pozitív.

Az elégedettséget nemcsak zárt, de nyitott kérdésekkel is mértük, ahol a válaszadó saját szavaival mondhatta el véleményét az iskoláról. Ezek alapján ahol elégedettek az iskolával, ott elsősorban a pedagógusok felkészültségét, odafigyelését és az oktatás

²⁷ A középiskolások egy része nem a kistérségben tanul, ezért az elemzésben csak az általános iskolákra térünk ki.

színvonalát, másodsorban a tárgyi feltételeket dicsérték. További pozitívum volt a vonzó programok és különórák szervezése, valamint az iskola közelsége is. Ahol negatívumokat említettek, ott elsősorban a kevés, rossz minőségű, elavult eszközökre, a felújítás hiányára panaszkodtak. A másik gyakran említett problémakör a fegyelem hiánya, a gyakori verekedés, agresszivitás, valamint az ezt kezelni nem tudó, eszköztelen pedagógusok voltak. Említés történt még a nem megfelelő buszközlekedésről, a programok, szakkörök sportolási lehetőség hiányáról.

21. tábla: Az iskolákról alkotott vélemények megoszlása (%)

Mennyire jellemzők az iskolára?	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	nagyon jellemző
Jók a pedagógusok.	2	8	27	63
Figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	4	8	26	62
Partnernek tekintik a szülőket.	5	6	23	66
A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	8	8	29	55
Jó a gyerekközösség.	2	10	26	62
A gyerek jól fejlődik.	3	5	21	71
Az iskola berendezése, bútorzata megfelelő.	0	3	28	69
Az iskola eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	0	3	27	70
Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	29	19	27	25
Túlzsúfoltak az osztályok.	52	27	11	10

Az iskolaválasztásnál a szülők két dologra különösen figyelnek: hogy az iskolába járó gyerekek között ne legyen jelen a drog- ill. alkoholprobléma, valamint hogy megfelelő legyen az osztályok etnikai összetétele. Az előbbi esetében viszonylag kedvező a helyzet: a gyerekeknek „csak” 5%-a jár az szülők által problémásnak tartott iskolába. A „csak” szó idézőjelben értendő, hiszen általános iskolásokról van szó, amely korosztály még kevésbé fogékony a különböző tudatmódosító szerek használatára. Ami az etnikai összetételt illeti, annak optimálisnak vélt aránya nagyban személyfüggő. Mindenesetre a roma szülők 84%-a nem találta magasnak az iskolában a roma tanulók arányát, míg a nem roma szülőknél ez az arány csak 46% volt. Az etnikailag vegyes osztályokat a roma szülők 96%-a tartja jónak, míg a nem romáknak 53%-a támogatná ezt.

7. A gyermekek szükségleteinek kielégítettsége

A gyermekszegénység és a gyermekek jól-létének mértéke részben az anyagi erőforrások nagyságától függ, részben a jól-lét nem-anyagi dimenzióitól (iskolázottság, egészség, családi környezet, társadalmi részvétel stb.). Az előbbi tényezőt, az anyagi jólétet azonban nem csak a jövedelmi szegénységgel mérhetjük, de az anyagi javakkal való ellátottsággal is. Korábbi kutatások²⁸ kimutatták, hogy a szegénységben élő családok (is) igyekeznek anyagi lehetőségeiken felül kielégíteni gyermekeik szükségleteit, még ha emiatt a család többi tagjának kevesebb is jut. A gyermekszegénységről és annak természetéről alkotott képet ezért árnyalja, ha azt is megnézzük, hogy milyen mértékű a gyermekek nélkülözése a gyermekekhez kapcsolódó javak, jószágcsoportok területén. Ennek mérésére az UNICEF által kifejlesztett ún. gyermek nélkülözési indexet használtuk fel, amelyet néhány, a mélyszegénység jelzésére vonatkozó további indikátorral is kiegészítettünk. Az adatokat a KSH 2009. évi országos vizsgálatának, a Háztartási Költségvetési és Életkörülmények Adatfelvétel EU-SILC moduljának²⁹ eredményeivel tudjuk összehasonlítani. Az egyes mutatók pontos értékeit a melléklet tartalmazza.

A gyermeki szükségletek terén nem mondható, hogy a kistérség helyzete összességében rosszabb lenne az országos átlagnál: egyes mutatók értékei annál jobbak, míg mások rosszabbak. Igazán érdekesnek inkább a kistérségen belüli meglehetősen nagy különbségek mutatkoznak. Amíg a jobb körülmények között élők lényegében néhány kivételtől eltekintve nem nélkülöznek (az indikátorok 0-4 % közötti értékeket mutatnak), addig a hátrányos helyzetű családokban a nélkülöző gyermekek aránya ennek

²⁸ KSH (2010): A jövedelmen kívüli tényezőkben megnyilvánuló gyermekszegénység és kirekesztődés. 2010. november (www.ksh.hu)

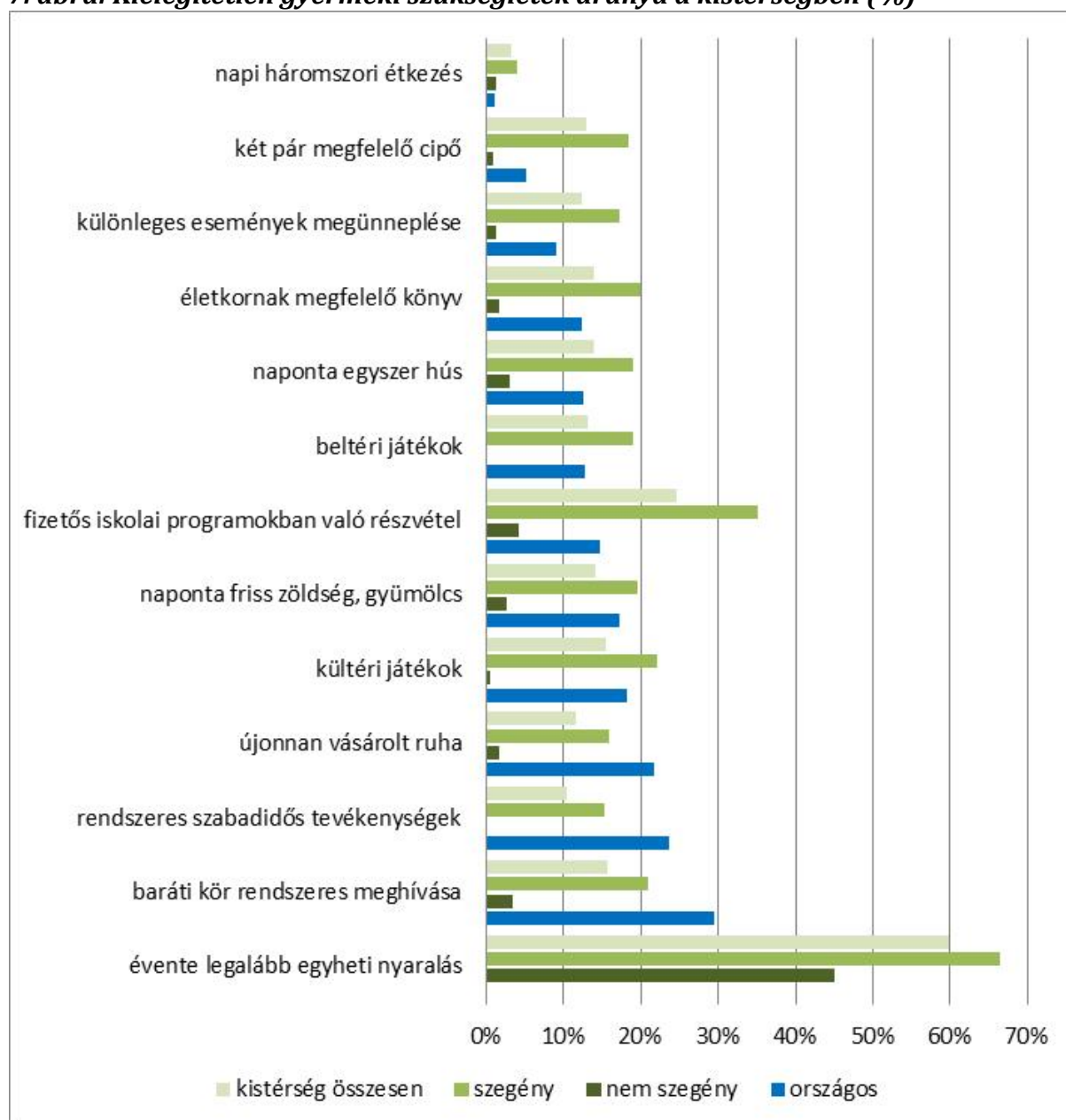
²⁹ A KSH adatfelvétele – a nemzetközi sztenderdeknek megfelelően – az 1-16 évesekre mérte az index értékét, míg a mi eredményeink a 0-17 évesekre vonatkoznak. Ez kismértékben befolyásolhatja az adatokból levonható következtetéseket. Nagyobb problémát jelent, hogy a KSH felvétel négy éve készült, számos kutatásból pedig arra következtethetünk, hogy azóta a gyermekek deprivációja növekedett. Országos mérésre ugyan az UNICEF Magyar Bizottsága jóvoltából 2012 végén is sor került, azonban azok az adatok inkább csak a középosztálybeli gyerekek helyzetét reprezentálják. Friss, a teljes lakosságra reprezentatív országos összehasonlító adatsor tehát nem áll rendelkezésünkre.

többszöröse. A kivételt az egyheti üdülés, nyaralás jelenti, amelyet a nem szegény családok közül is csak minden második engedhet meg magának, továbbá a fizetett különóra és a zsebpénz sem mindenki számára előteremthető. A továbbiakban azt mutatjuk be, hogy a szegény családok gyermekei milyen téren nélkülöznek a leginkább. (7. ábra)

A hátrányos helyzetű családokban még a legalapvetőbb biológiai szükségletek sem mindig kielégítettek: a gyerekek 18%-ának nincs két pár cipője, 13%-ának meleg téli felsőruhája, 4%-uk nem kap naponta háromszor enni. A minőségi táplálkozás (hús és friss zöldség fogyasztása) terén szintén magas (19 ill. 20%) a nélkülözők aránya. Az éhezést hét közben az óvodai, iskolai étkeztetés enyhíti – legalábbis annak, aki jár óvodába, iskolába. A tanítási időben az iskolás gyermekek négyötöde veszi igénybe ezt a lehetőséget. Hétvégén és nyáron azonban a szegény családok nehezebben tudják előteremteni a napi háromszori étkezést. A nyári étkeztetés felmérésünk alapján csak minden harmadik gyerek számára biztosított.

Az oktatási szükségletek terén különösen a fizetős különórák igénybevételénél mutatkozik meg a szegénység: a hátrányos helyzetű gyerekek 48%-ának nincs lehetősége fizetős nyelv-, zene-, vagy egyéb fejlesztő foglalkozásokra, sportklubokba járni. A fizetős iskolai kirándulásokra, programokra a gyerekek 35%-a nem tud elmenni. Egyötödüknek nincs az életkorának megfelelő könyve, 8%-uknak pedig még megfelelő helye sincs, ahol nyugodt körülmények között tanulhat. Ugyanilyen arányban nélkülöznek az iskolai felszerelések terén is. A játékok hiányát már korábban említettük: a gyerekek nagyjából ötödének nincs beltéri ill. kültéri játéka.

A társas szükségletek kielégítettségében a szegény gyerekek szintén jelentős hátrányt szenvednek. A gyerekek kétharmada nem jut el egy hétre nyaralni, egyötödük nem tudja meghívni magához a barátait, egyhatoduknál nem ünneplik meg a születésnapokat, névnapokat. A hátrányos helyzetű gyerekek jelentős részének életéből tehát olyan élmények maradnak ki, amelyek pedig fontos szerepet játszanának a szociális készségek fejlődésében, az alkalmazkodóképesség, a konfliktusmegoldó-képesség kialakításában.

7. ábra: Kielégítetlen gyermeki szükségletek aránya a kistérségben (%)³⁰

³⁰ A kérdés így hangzott: *Kérem, mondja meg, hogy a háztartásban élő minden 18 éves és fiatalabb gyermeke számára biztosítottak-e az alábbiak?* A kérdésben a miértekre is rákérdeztünk. Azt tekintettük kielégítetlen szükségletnek, ahol az említett kérdésre a szülő azt válaszolta, hogy az adott jószágot anyagi okból nem tudja a gyermekek számára biztosítani. Az ábra az ebben az értelemben nélkülöző gyermekek arányát mutatja.

8. Egészség

Számos korábbi kutatás igazolta, hogy a rossz anyagi körülmények és a rossz egészségi állapot összefüggésben állnak egymással. A kapcsolat összetett: a szegény családokban nem jut elég pénz sem a betegségek megelőzésére (az egészséges táplálkozásra, a megfelelő higiénára, az egészséges lakókörnyezetre), sem pedig azok kezelésére (orvos felkeresésére, gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök kiváltására). A következmény látványos: az alacsony státusúak várható élettartama évekkel marad el a magasabb státusúakétól.

Felmérésünkben az egészségi állapot társadalmi különbségei³¹ már az alacsony születési súly előfordulásában is megmutatkoznak. Míg a nem szegény gyermekek 8%-a született 2500 gramm alatti súllyal, addig ez a hátrányos helyzetű gyermekeknél 20%, ami az országos érték kétszerese. A többi mért mutatóban a kistérség gyermekeinek egészségi állapota jövedelmi helyzettől függetlenül rosszabb, egyes betegségek esetében pedig jelentősen rosszabb, mint az országos átlag.

A hallásproblémák előfordulása kicsi, látásproblémával viszont minden tizedik gyermek küzd; ez többségében szemüveggel orvosolható, de minden hetedik (szegény gyerekek körében minden ötödik) esetben ennél komolyabb problémát jelent. Az egyéb tartós egészségügyi problémák előfordulása a kistérségben igen magas, 18%, ami az országos értéknek több mint kétszerese. A különböző krónikus betegségeknek ráadásul nem csak a szegény, de a jobb körülmények között élő gyermekek körében is gyakori az előfordulásuk. (22. tábla)

³¹ Itt jegyezzük meg, hogy a megkérdezett felnőttek egészségi állapota is különbözik anyagi helyzet szerint: a hátrányos helyzetűeknek nem csak a szubjektív egészség-érzete rosszabb, mint a jobb anyagi körülmények között élőké, de gyakoribb körükben a tartós egészségi problémák előfordulása és a rosszabb mentális állapot is.

22. tábla: A gyermekek egészségi állapotának néhány mutatója (%)

	országos ³²	kistérség		
		nem szegény	szegény	összesen
2500 g alatti súllyal született	10	8	20	17
hallásprobléma	2	1	3	2
látásprobléma	7	11	9	10
egyéb tartós egészségügyi probléma	8	16	19	18

A kistérségben kiemelkedően magas az asztmás gyerekek aránya: a betegség előfordulása 72 ezrelék, ami az országos érték négyszerese. Az asztma kialakulását genetikai és környezeti tényezőkkel – elsősorban a szülők dohányzásával, a légszennyezettséggel és a lakásban megtalálható allergénekkkel – hozzák összefüggésbe. A szegény családokban a rosszabb lakáskörülmények feltehetően összefüggésben lehetnek a magas prevalenciával, de hogy a jobb körülmények között élőknel mi okozza a betegség gyakori előfordulását, nem tudjuk. A különböző allergiás megbetegedések szintén sok gyermeket érintenek, anyagi körülményektől függetlenül. Kistérségi szinten ezen betegségcsoport előfordulása 43 ezrelék, szemben az országos 24 ezrelékkal. Magasnak mondható még a mozgásszervi megbetegedések, az idegrendszeri és pszichés betegségek, valamint a szegény családokban a keringési rendellenességek előfordulása is. (23. tábla)

³² TÁRKI Háztartásmonitor 2012

23. tábla: A gyermekek körében előforduló tartós egészségügyi problémák aránya (%)

	országos ³³	kistérség		
		nem szegény	szegény	összesen
allergia	24	43	43	43
asztma	17	61	76	72
egyéb légzőszervi betegség	14	17	10	12
keringési betegség	10	4	24	18
mozgásszervi rendellenesség	10	17	31	27
emésztőrendszeri betegség	7	4	14	11
idegrendszeri betegség	6	17	14	15
depresszió/pszichikai betegség	3	4	8	7

Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban felmérésünk mindössze a korai fejlesztésre vonatkozóan tartalmazott kérdést. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyermek részt vett-e valamilyen szakember által javasolt fejlesztésen (gyógytorna, fejlesztő torna, logopédiai fejlesztés stb.), és ha igen, az hány éves kortól kezdődött. Az eredményeink szerint a gyermekek egyötöde (21%) járt fejlesztésre; ez nagyjából kétszerese az országosan mért értéknek. Ez az arány a jobb jövedelmi helyzetű gyermekeknél nagyobb (26%), a szegényeknél viszont kisebb volt (18%), annak ellenére, hogy a szegény családokban lényegesen több kis súlyú gyermek születik és a krónikus problémák előfordulása is nagyobb. Mindez azt jelzi, hogy az indokoltság ellenére a hátrányos helyzetű gyermekek kevésbé férnek hozzá ill. veszik igénybe a számukra szükséges fejlesztéseket.³⁴ Ha pedig a szülők el is viszik őket a megfelelő szakemberhez, ellátásuk későbbi életkorban kezdődik meg. A szegény családok gyermekei esetében a fejlesztésben résztvevők közül csak minden másodiknál (49%) kezdődtek a foglalkozások a gyermek iskolás kora előtt (0-5 évesen), a leggyakoribb életkor a 6 éves kor volt, azaz az

³³ TÁRKI Háztartásmonitor 2012

³⁴ Arról nincs adatunk, hogy a szolgáltatásokhoz való hozzáférés különbségei mennyiben vezethetők vissza a szülőknek felróható okokra és mennyiben más tényezőkre.

iskola kezdete. A jobb jövedelmi helyzetűeknél viszont a leggyakoribb a 4 ill. 5 éves korban kezdett fejlesztés; összességében a fejlesztésben résztvevő gyerekek 69%-ánál kezdődött a foglalkozás a 0-5 éves életkorban.

Összességében megállapítható, hogy a kistérségben élő gyermekek egészségi állapota rosszabb, mint amit a családok jövedelmi helyzete indokolna. A helyi gyerekesély program jelenleg is tartalmaz olyan elemeket – elsősorban szűrővizsgálatokat –, amelyek az egészségi állapot javítását célozzák. A gyerekstratégiában szükséges lenne ezekre építve és a lehetséges további lépéseket végiggondolva egy átfogó koncepciót kidolgozni a gyermekek egészségének fejlesztésére.

A felmérésben rákérdeztünk a szülő³⁵ (elsősorban az anya) egészségi állapotára is. A szegény háztartásokban az anyáknak csak 61%-a mondta jónak egészségi állapotát, míg a jobb anyagi helyzetben lévőknel ez az arány 85% volt. (24. tábla) A krónikus egészségügyi problémával küzdők aránya az előbbi csoportban 31% volt, az utóbbiban viszont „csak” 22%.

24. tábla: Szubjektív egészségi állapot az anyák körében (%)

Mit mondana, az Ön egészségi állapota...	kistérség		
	nem szegény	szegény	összesen
kiegyensúlyozottan jó	42	25	32
változó, de inkább jó	43	36	39
változó, nem kielégítő	13	28	22
rossz	2	11	7
Összesen	100	100	100

³⁵ Az esetek néhány százalékában a háztartáskérdőív kérdéseire – köztük az egészségi állapotra vonatkozókra – nem az anya, hanem az apa válaszolt. A fenti elemzésben ezeket a válaszokat kivettük, azaz csak az anyák egészségi állapotát elemezzük.

Országos szinten öt évente kerül sor az ún. európai lakossági egészségfelmérésre (ELEF), amely többek között a mentális egészségre vonatkozó kérdéseket is tartalmaz. A legutóbbi, 2009. évi felmérés eredményei azt mutatták, hogy ha nem is lineáris az összefüggés, de a jobb jövedelmi viszonyok jobb mentális egészségi állapottal járnak együtt. Ez a területi adatokban is tükröződik: a kutatók az észak-magyarországi régióban mérték a legrosszabb mentálhigiénés értékeket.³⁶ Kérdőívünkben mi is szerepeltettük az említett felmérés ide vonatkozó kérdésblokkját. Az eredmények még a régiós átlagnál is rosszabbnak bizonyultak, bár ez részben összefüggésben lehet a két felmérés eltérő időpontjával is. Mindenesetre a kistérségben gyermeket nevelő anyáknak csak egyharmada érezte magát energikusnak, valamivel több, mint fele boldognak, viszont 45%-uk kimerültnek. (25. tábla) A kilenc kérdés összesített eredménye alapján az anyák mentális állapota legfeljebb közepesnek mondható.³⁷

³⁶ Ambrus Z.-né – Varsányi T: Az egészség és az életmód regionális különbségei. Területi Statisztika 2011. 14. (51.) évfolyam 3. szám

³⁷ A kérdésblokk kilenc kérdést tartalmazott, mindegyik egytől ötig terjedő skálán mérte a mentális egészségi állapotot. Az összesített index így 9 és 45 közötti értéket vehetett fel; a mintában szereplő, jobb anyagi helyzetű anyák átlagos indexpontszáma 30, a szegény háztartásokban élőké 26 pont volt.

25. tábla: Az anyák mentális egészségének néhány mutatója

Az elmúlt 4 hétben milyen gyakran érezte azt, hogy...	országos* % (2009)	kistérség %
... tele van energiával		
állandóan vagy gyakran	52,9	34,3
időnként	22,8	24,1
ritkán vagy soha	24,3	41,6
Összesen	100,0	100,0
... boldog		
állandóan vagy gyakran	60,9	56,1
időnként	23,8	20,4
ritkán vagy soha	15,3	23,5
Összesen	100,0	100,0
... kimerült		
állandóan vagy gyakran	21,4	44,5
időnként	30,5	24,8
ritkán vagy soha	48,2	30,7
Összesen	100,0	100,0

* Európai Lakossági Egészségfelmérés 2009

9. A településsel kapcsolatos vélemények

Felmérésünkben kérdéseket tettünk fel arról is, hogy a megkérdezettek mennyire szeretnek az adott településen élni. A lakóhellyel kapcsolatos elégedettséget nyitott kérdésekkel is mértük, így a válaszadók saját szavaikkal mondhatták el, hogy mit tartanak a településen jónak, előnyösnek a gyermekek szempontjából, valamint hogy milyen hiányosságokat érzékelnek. Mivel a kisebb településeken csak néhány családot kérdeztünk meg, ezért itt a válaszok kevésbé általánosíthatók, mindenesetre jelzéssel szolgálhatnak a további fejlesztési irányokat illetően.

A megkérdezett gyermekes szülők településüket 1-től 5-ig terjedő skálán többségében közepesre vagy jóra értékelték. A legjobb „osztályzatot” Krasznokvajda kapta, a legrosszabbat Pere. Ez utóbbinál az értékelés átlaga közepesnél rosszabb lett, csakúgy, mint Hernádvécsénél. Hernádvécsén az elégedetlenséget az is jelzi, hogy a megkérdezettek több mint fele szeretne elköltözni a településről.

Az értékelésben, azaz abban, hogy mit tartanak jónak vagy éppen mit hiányolnak a szülők, elsősorban a gyermekekkel kapcsolatos intézményekkel való ellátottság játszott fontos szerepet. A javaslatok, észrevételek az alábbi szempontok köré csoportosultak:

- *oktatási intézményekkel való ellátottság, az oktatás színvonala*: ahol van iskola, óvoda, ott a szülők pozitívként említették ezt. Encsen többen említették azt is, hogy jó, hogy van egyházi iskola a településen. Ináncson, Mérán és Csenyétén nem csak azt emelték ki, hogy vannak oktatási intézmények, de az iskolában tanító pedagógusokat is dicsérték. Az óvodával Ináncson és Forrón elégedettek. Tanoda csak néhány településen van, ezek közül Hernádszentandrásen említették többen a község pozitívként a helyi tanodát. A hernádvécsei és a baktakéki Biztos Kezdet ház ill. szolgáltatás létrejöttét szintén az előnyök között sorolták fel.

Az iskola, óvoda hiánya több településen negatívként jelent meg. Hernádszentandrásen és Fájon hiányolják a szülők a leginkább az iskolát (ill. annak felső tagozatát), valamint ez utóbbi településen az óvodát is. Az oktatás minőségére egyedül

Forrón panaszkodtak néhányan.

- *egyéb intézményekkel való ellátottság*: a nem oktatási intézmények terén több településen – így Fájon, Baktakéken, Hernádvécsén, Mérán, Perén – pozitívként említették a közösségi házat, faluházat, Ináncson és Baktakéken a jó egészségügyi ellátottnak (orvos, gyógyszertár) örültek. Fájon és Forrón éppen ellenkezőleg, az egészségügyi ellátásra – annak hiányára vagy nem megfelelő voltára – panaszkodtak. Encsen és Hernádvécsén néhányan az önkormányzatnál dolgozók segítőkészségével voltak elégedetlenek.

- *játszóterek/parkok megléte*: messze a legtöbben a játszásra alkalmas területek hiányát említették, mint olyan tényezőt, amin fontos lenne a gyermekek érdekében változtatni. Ez kivétel nélkül minden településen komoly problémaként merült fel.

- *programlehetőségek*: szintén közös problémája a kistérség településeinek a programok, szabadidős (kulturális, szórakozási, sportolási) lehetőségek hiánya. Erre panaszkodtak Ináncson, Csenyétén, Baktakéken, Hernádvécsén, Perén és Forrón, de még Encsen is. Mérán ebben a kérdésben megoszlanak a vélemények, vannak, akik pozitívként említették a szórakozási lehetőségeket, mások kevesellték azt.

- *környezeti adottságok*: a családok életminőségét lényegesen befolyásolja, hogy mennyire csendes, jó levegőjű, nyugodt helyen élnek. Ezt a szempontot pozitívként elsősorban Ináncson és Fájon említették.

- *a közlekedés helyzete*: a környező települések ill. a nagyobb városok elérhetősége nem csak a munkába járás, de a családok mindennapi életének szempontjából is fontos. A kistérség északi részének falvai különösen nehezen megközelíthetők. Érdekes módon mégsem ezeken a településeken panaszkodtak a közlekedési adottságokra, hanem Hernádszentandrás és Fancsalban, valamint Encsen is voltak néhányan, akik elégedetlenek voltak ezzel.

- *a közbiztonság kérdése*: a település biztonságos voltát csak Ináncson és Encsen dicsérték, míg Mérán többen negatívként említették a rossz közbiztonságot.

- *munkalehetőségek*: a foglalkoztatottság a család jövedelmi helyzetén keresztül alapvetően befolyásolja a gyermekek lehetőségeit. Több településen – Encsen, Forrón,

Csenyétén, Krasznokvajdán és Ináncson – ezért a helyi munkalehetőségek hiányát is megjelölték a szülők, mint a gyermekek szempontjából hátrányos tényezőt.

10. Gyermekszegénység elleni program

A kistérségben a gyerekesély program 2013-ban indult, így a lakosságnak még alig volt lehetősége arról tudomást szerezni. Ennek ellenére a megkérdezettek 44%-a hallott már a programról, ami az indulás óta eltelt rövid időt figyelembe véve magas aránynak mondható. Ez feltehetően részben a projektmenedzsment jó kommunikációjának köszönhető, részben pedig annak, hogy sikerült viszonylag sok településre programelemet telepíteni. Ezt jelzi az is, hogy amely családban hallottak róla, azok közül minden másodikban már van is olyan gyerek, minden harmadikban pedig olyan felnőtt, aki részt vett valamely rendezvényen.

MELLÉKLET

1. számú melléklet

A felmérés néhány további kérdésének megoszlásai

1. tábla: Kielégítetlen gyermeki szükségletek a kistérségben (%)

Anyagi okokból nem biztosított...	országos* (2009) %	kistérség %		
		nem szegény	szegény	összesen
UNICEF indikátorok				
napi háromszori étkezés	1,1	1,3	4,1	3,2
két pár megfelelő cipő	5,1	0,9	18,4	13,0
megfelelő hely tanulásra	7,8	0,0	8,1	5,5
különleges események megünneplése	9,0	1,3	17,3	12,4
életkoruknak megfelelő könyv	12,4	1,8	19,9	13,9
beltéri játékok	12,7	0,0	19,0	13,2
legalább naponta egyszer hús(készítmény)	12,6	3,0	18,9	13,9
részvétel fizetős iskolai programokon	14,7	4,2	35,2	24,7
naponta friss zöldség, gyümölcs	17,2	2,6	19,5	14,2
kültéri játékok	18,3	0,4	22,1	15,5
újonnan vásárolt ruha	21,8	1,7	15,9	11,6
baráti körök rendszeres meghívása közös játszásra	29,4	3,5	21,0	15,6
évente legalább egy hét üdülés, nyaralás	n.a.	45,0	66,5	59,9
nyugodt hely tanulásra	7,8	0,0	8,1	5,5
lakóhely közelében biztonságos játszásra lehetőség	21,0	40,2	42,1	41,6
Egyéb indikátorok				
meleg téli felsőruha		1,3	12,8	9,3
külön fekhely		1,7	12,4	9,1
íróasztal		1,8	32,3	22,3

minden, az iskola által elvárt felszerelés		0,6	8,2	5,7
szótár		2,5	22,0	15,5
fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás)		7,8	48,4	34,8
zsebpénz		6,7	25,8	19,5

* KSH(2010): A jövedelmi tényezőkben megnyilvánuló gyermekszegénység...

2. tábla: A számítógép- és internethasználat néhány mutatója a 3-17 évesek körében (%)

	kistérség (%)		
	nem szegény	szegény	összesen
számítógépet használó gyermekek aránya	89	67	74
internetező gyermekek aránya	80	61	67
N	204	438	642

3. tábla: A számítógép- és internethasználat helyszínei (%)

Hol szokott számítógépezni, internetezni?*	otthon	iskolában/óvodában	közösségi helyeken/teleházban	barátoknál, rokonoknál
számítógép-használat	60	45	2	10
internethasználat	52	40	2	8

* több választ is meg lehetett jelölni, ezért a sorok összege nem 100%

4. tábla: Az iskolás korú gyermekek szabadidő-eltöltési szokásai (ahogy a szülő látja)* %

Mennyire jellemző, hogy a gyermek szabadidejében...	kistérség %		
	nem szegény	szegény	összesen
tv-t néz	75	74	75
számítógépezik	66	48	53
otthon játszik	79	80	80
szüleinek segít	74	75	75
szervezett programon vesz részt	77	55	62
sportol, kirándul	75	57	63
barátaival, haverjaival találkozik	79	80	79
presszóba, bárba, kocsmába jár	1	3	2
csavarog, lődörög	2	6	5
egyéb tevékenységet végez	38	44	42
semmit sem csinál	5	15	12
egyáltalán nincs szabadideje	10	15	13
N	168	352	520

* a „teljesen jellemző” ill. „inkább jellemző” válaszok együttes aránya

2. számú melléklet

A felmérés kérdőívei

--	--	--	--	--

HÁZTARTÁS sorszáma

A HÁZTARTÁSBAN ÉLŐ 0-17 ÉVES GYEREKEK SZÁMA

--	--

EBBEN A HÁZTARTÁSBAN HÁNY DARAB GYERMEKKÉRDŐÍV KÉSZÜLT?

--	--

Családok

Háztartás kérdőív

2013.

A válaszadás önkéntes!

Település neve:

Kijelentem, hogy az általam kezelt és felvett adatokat bizalmasan kezelem, azokat csak a kutatásban illetékes személynek adom át.

Kérdező aláírása:

Kérdés kezdete:

2013. hónap nap óra perctől

AZ INTERJÚALANY KIVÁLASZTÁSA: Elsősorban a gyerek(ek) édes- vagy nevelőanyja, másodsorban az édes- vagy nevelőapja, harmadsorban az a felnőtt személy, aki a gyerekek gondozásáért elsősorban felel.

Javasolt bemutatkozás:

Jó napot kívánok! vagyok, a Egyetem hallgatója. A kistérség gyerekesély programja keretében kérdőíves felmérést végzünk a gyermekes családok körében. Kérem válaszoljon az alábbi kérdésekre!

HÁZTARTÁSTÁBLA KÓDJAI

KÉRDEZETTHEZ VALÓ VISZONY KÓDJAI: 01 – házastársa, élettársa 02 – saját vagy a házastárs, élettárs vér szerinti gyermeke 03 – nevelt, fogadott gyermeke 04 – szülője 05 – apósa, anyósa 06 – menyec, veje 07 – unokája 08 – más rokona 09 – nem rokon 99 – NEM TUDJA	CSALÁDI ÁLLAPOT KÓDJAI: NŐTLEN/HAJADON 01 – nőtlen, hajadon, nincs élettársa 02 – nőtlen, hajadon, élettárssal él HÁZAS 03 – házass, házastárssal él 04 – házass, élettárssal él 05 – házass, de külön élnek, nincs élettársa ELVÁLT 06 – elvált, nincs élettársa 07 – elvált, élettárssal él ÖZVEGY 08 – özvegy, nincs élettársa 09 – özvegy, élettárssal él 99 – NEM TUDJA	LEGMAGASABB BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG KÓDJAI: 00 – általános iskolás korú, vagy még nem iskolás korú 01 – kevesebb, mint 8 általános 02 – 8 általános 03 – szakmunkásképző; szakképzés érettségi nélkül 04 – szakközépiskolai érettségi; szakképzést követő érettségi 05 – gimnáziumi érettségi 06 – érettségit követő, nem felsőfokú szakképzés, technikum 07 – felsőfokú szakképzés, felsőfokú technikum 08 – főiskola 09 – egyetem 99 – NEM TUDJA	JÁR-E KÓDJAI: 00 – nem jár 01 – bölcsőde 02 – óvoda 03 – általános iskola 04 – szakmunkásképző 05 – szakközépiskola 06 – gimnázium, 4 osztályos 07 – gimnázium, 5 osztályos 08 – gimnázium, 6 osztályos 09 – gimnázium, 8 osztályos 10 – technikum 11 – felsőfokú technikum 12 – főiskola 13 – egyetem 88 – egyéb 99 – NEM TUDJA	DOLGOZIK-E/DOLGOZOTT-E KÓDJAI: HA NYUGDÍJ MELLETT DOLGOZIK, DOLGOZÓNAK JELÖLD! A FŐMUNKÁRA VONATKOZÓAN VÁLASZOLJON! (FŐMUNKÁ: AMIT A KÉRDEZETT ANNAK TEKINT. HA BIZONYTALAN: AHOL A LEGTÖBB IDŐT TÖLTI) HA DOLGOZIK/DOLGOZOTT: 01 – alkalmazott 02 – vállalkozó, önálló, saját vállalkozásában alkalmazott 03 – alkalmi munkát végez, megbízásokat vállal 04 – közmunkás HA NEM DOLGOZIK/NEM DOLGOZOTT: 05 – munkanélküli (segélyezett) 06 – munkanélküli ellátás nélkül 07 – nyugdíjas (öregségi, özvegyi, stb.) 08 – rokkantnyugdíjas 09 – fogyatékkal élő, tartós betegség miatt nem dolgozik 10 – gyermekgondozási szabadságon, gyeden, gyeken van („főállású anya” is) 11 – háztartásbeli, családját látja el 12 – tanuló, továbbképzésen, átképzésen vesz részt 13 – ápolási díjon van 14 – egyéb okból nem dolgozik (pl. eltartott) 99 – NEM TUDJA
---	---	--	---	--

HOL VAN A MUNKAHELYE KÓDJAI:

- 1 – a településen
- 2 – közeli faluban
- 3 – közeli kisvárosban
- 4 – megyeszékhelyen
- 5 – Budapesten
- 6 – egyéb településen
- 7 – külföldön

9 – NEM TUDJA

1. Összesen Önnel együtt hányan élnek a családban (egy háztartásban)?

..... fő

2. Kérem sorolja fel a háztartás tagjait! Kezdjük Önnel a sort! (KÉRDEZŐ: karikázd be az x-et, ahol ilyen van, ha nem tudja, nem válaszol!)

Sor- száma	Keresztneve	Neme		Születési éve	Kérde- zetthez való viszonya	Családi állapota	Iskolai végzett- sége	Jár-e valamilyen iskolai rendszerű, végzettséget adó képzésre (nem tanfolyam)? Jár-e bölcsődébe vagy óvodába?	Jelenleg dolgo- zik-e?	HA DOLGO- ZIK: Hol van a munka- helye?	Dolgozott- e az elmúlt 12 hónapban?	HA DOLGO- ZOTT: Hány hónapot dolgozott az elmúlt 12 hónapban?	Ebből hány hónapot dolgozott közfoglal- koztatásban? (közmunka)
		férfi	nő	Ha nem tudja: Kb. mikor született? NÉGY SZÁM- JEGGYEL!							HA SOSEM DOLGO- ZOTT = 88		
KÉRDE- ZETT		1	2	19 x –	X							x –	x –
2.		1	2	x –								x –	x –
3.		1	2	x –								x –	x –
4.		1	2	x –								x –	x –
5.		1	2	x –								x –	x –
6.		1	2	x –								x –	x –
7.		1	2	x –								x –	x –
8.		1	2	x –								x –	x –
9.		1	2	x –								x –	x –
10.		1	2	x –								x –	x –

..... gyermek
88 – M 99 – NT

..... évben
9999 – NT

1 – igen → **HA IGEN:** 4.b. Hány gyermeke van vagy volt állami gondoskodásban?
gyermek 99 – NT
2 – nem
9 – NT

..... m²
999 – NT

1 – tulajdonos (ill. rokona)
2 – bérlik a lakást az önkormányzattól
3 – magánszemélytől bérlik a lakást
8 – egyéb (szívességi lakó, szolgálati lakásban lakó stb.)
9 – NT

.....Ft-ot 9 – NT

.....Ft-ért 9 – NT

a. Hány szoba van? (A FÉLSZOBA IS SZOBÁNAK SZÁMÍT)	db	
b. Van-e konyha?	1 – igen	2 – nem
c. Van-e fürdőszoba?	1 – igen	2 – nem
d. Van-e vízöblítéses WC?	1 – igen	2 – nem

10. Milyen a lakás, ház vízellátása?

- 1 – nincs vezetékes víz → **HA NINCS:** 10.a. Milyen messziről hordják a vizet?
 méterről 0 – NT
- 2 – hálózati vízvezeték
 3 – házi vízvezeték
 9 – NT

10.a. Tartozik-e a lakáshoz/ házhoz művelésre alkalmas kert?

- 1 – igen → **HA IGEN:** 10.b. Termesztenek-e benne zöldséget, gyümölcsöt?
 1 – igen
 2 – nem
 9 – NT
- 2 – nem
 9 – NT

11. Jellemző-e az alábbi problémák bármelyike a lakásra, amelyben laknak?

	igen	nem	NT
a. beázik a tető	1	2	9
b. nedves a padlózat, a falak	1	2	9
c. korhad az ablakkeret, a padlózat	1	2	9
d. nincs elég fény, a lakás túl sötét	1	2	9
e. zajosak a szomszédok vagy nagy zaj szűrődik be az utcáról	1	2	9
f. bűnözés, erőszak, vandalizmus a környéken	1	2	9

12. Mennyi a ... villanyszámla **egy átlagos hónapban**? (ami nincs = 0, NT = 9)

- a. villany Ft /hó
 b. víz és csatorna (figyelem, kéthavonta szokták számlázni) Ft /hó
 c. fűtés (ha fűtési szezonra tudja, akkor egy óra – 12-vel osztva – kell átszámítani.) Ft /hó
 d. gáz (palackos is. Ha a fűtéssel együtt tudja az összeget, akkor a fűtésnél kell megadni.)Ft /hó
 e. bérleti díj és ha van közös költség Ft /hó
 f. lakáshitel-törlesztésFt /hó
 g. más hitel (pl. áruhitel) törlesztésFt /hó
 h. szemétszállítási díj (egy hónapra!) Ft /hó
 i. egyéb (pl. telefon, TV, lakásbiztosítás stb.) Ft /hó

13. Kérem, becsülje meg: mennyi a **háztartás** havi nettó (adózás utáni) összes jövedelme?

..... Ft/hó 8 – M 9 – NT

Ha NEM TUDJA, ill. NINCS VÁLASZ:

13.a. És azt megmondaná, hogy a következő kategóriák közül melyikbe tartozik?

1 – 50 ezer Ft, vagy kevesebb	5 – 201 - 250 ezer Ft
2 – 51 - 100 ezer Ft	6 – 251 - 300 ezer Ft
3 – 101 - 150 ezer Ft	7 – 300 ezer Ft felett
4 – 151 - 200 ezer Ft	8 – M
	9 – NT

14. Most különböző jövedelemforrásokat sorolunk fel. Kérem, válassza ki közülük azokat, amelyekből az elmúlt hónapban a család tagjainak jövedelme származott. Hány forint nettó jövedelmük származott ebből? (x – nincs ilyen jövedelemforrásuk)

	Hány forint jövedelmük származott ebből?	NT	X
a. főállásból származó rendszeres munkabér, fizetés	Ft	9	X
b. mellékfoglalkozásból, másodállásból származó jövedelem	Ft	9	X
c. vállalkozásból, üzleti tevékenységből származó jövedelem	Ft	9	X
d. alkalmi munkából származó jövedelem	Ft	9	X
e. közfoglalkoztatásból származó jövedelem	Ft	9	X
f. mezőgazdasági termelésből származó jövedelem	Ft	9	X
g. nyugdíj (bármilyen, árvaellátás is)	Ft	9	X
h. GYES, GYET	Ft	9	X
i. GYED, terhességi gyermekágyi segély (TGYÁS)	Ft	9	X
j. ápolási díj	Ft	9	X
k. családi pótlék	Ft	9	X
l. bármilyen segély, támogatás (pl. foglalkoztatást helyettesítő támogatás, lakásfenntartási támogatás, eseti gyógyszertámogatás, átmeneti segély, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás stb.)	Ft	9	X
m. álláskeresősi/munkanélküli/vállalkozói járadék	Ft	9	X
n. táppénz	Ft	9	X
o. családtól kapott anyagi támogatás	Ft	9	X
p. tartásdíj	Ft	9	X
q. bármilyen más segítő szervezettől, egyéntől kapott anyagi támogatás	Ft	9	X
r. egyéb, éspedig:	Ft	9	X

15. Van-e Önöknek...

	van	nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	nincs, egyéb okból	NT
a. automata mosógépük?	1	2	3	9
b. színes televíziójuk?	1	2	3	9
c. vezetékes telefonjuk?	1	2	3	9
d. mobiltelefonjuk?	1	2	3	9
e. személygépkocsijuk?	1	2	3	9

16. Kérem mondja meg, hogy a háztartásban élő minden 18 éves és fiatalabb gyermeke számára biztosítottak-e az alábbiak?

HA NEM: Miért nem? (CSAK KÉRDEZD ÉS SOROLD BE!)

	igen	nem	Miért nem?			
			nem engedhetik meg maguknak	egyéb ok	NT	X
a. hétköznap napi három étkezés (óvodai, iskolai étkezéssel együtt)	1	2	1	2	9	X
b. hétvégén napi három étkezés	1	2	1	2	9	X
c. legalább naponta egyszer hús, húskészítmény, hal (vagy ennek megfelelő vegetáriánus étel)	1	2	1	2	9	X
d. naponta friss zöldség és gyümölcs fogyasztása	1	2	1	2	9	X
e. két pár megfelelő cipő (beleértve 1 pár minden időben használható cipőt)	1	2	1	2	9	X
f. újonnan vásárolt (nem használt) ruha	1	2	1	2	9	X
g. meleg téli felsőruha	1	2	1	2	9	X
h. külön fekhely	1	2	1	2	9	X
i. kültéri játékok (kerékpár, görkorcsolya, roller stb.)	1	2	1	2	9	X
j. beltéri játékok (készségfejlesztő babajátékok, építő kockák, társasjátékok, számítógépes játékok)	1	2	1	2	9	X
k. különleges események megünneplése (születésnap, névnap, vallási ünnepek)	1	2	1	2	9	X
l. baráti köre rendszeres meghívása közös játszásra és étkezésre	1	2	1	2	9	X
m. évente legalább egy hét üdülés, nyaralás	1	2	1	2	9	X

16.a. Önökhöz elérhető közelségben van-e olyan szabad terület, ahol az Ön gyermeke biztonságban játszhat?

1 – van

2 – nincs

9 – NT

17. Előfordult-e az elmúlt 1 évben, hogy nem jutott elég pénzük...

	előfordult	nem fordult elő	nem költenek ilyesmire	NT
a. ennivalóra?	1	2	0	9
b. rezsire?	1	2	0	9
c. a lakás megfelelő fűtésére?	1	2	0	9
d. gyógyszerek kiváltására?	1	2	0	9
e. orvosi ellátásra?	1	2	0	9
f. gyermekek iskolai, óvodai költségeire?	1	2	0	9
g. szükséges közlekedésre?	1	2	0	9
h. társasággal, családdal való együttlésre, szórakozásra?	1	2	0	9

18. Megengedhetik-e maguknak, hogy évente legalább egy hétre mindannyian együtt elmenjenek nyaralni?

- 1 – megengedhetik maguknak
- 2 – megengedhetik maguknak, de nem teszik
- 3 – nem engedhetik meg maguknak
- 9 – NT

19. Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy hónap végére elfogyott a pénzük?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

20. Tegyük fel, hogy egy váratlan, nagyobb összegű (kb. 60 ezer Ft-os) kiadás jelentkezik. Képes-e a háztartás arra, hogy egy ilyen kiadást a saját forrásaiból fedezzen?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

21. Hogy érzi, Önök anyagilag...

- 1 – gondok nélkül élnek,
- 2 – beosztással jól kijönnek,
- 3 – éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből,
- 4 – hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, vagy
- 5 – nélkülözések között élnek?
- 9 – NT

22. Véleménye szerint egy olyan családnak, mint az Önöké, a mai körülmények között havonta hány forintba lenne szüksége ahhoz, hogy megfelelő színvonalon megéljen?

..... Ft/hó

9 – NT

23. Mostanában sokat beszélnek nálunk a szegénységről. Ön mit mondana: jelenleg Önök...

- 1 – teljes mértékben szegények,
- 2 – bizonyos értelemben szegények, vagy
- 3 – nem szegények?

9 – NT

24. És 3 évvel ezelőtt Önök...

- 1 – rosszabbul éltek,
- 2 – alapvetően ugyanígy éltek, vagy
- 3 – jobban éltek?

9 – NT

25. Mit gondol, hogyan fog alakulni a helyzetük a következő évben?

- 1 – javulni fog,
- 2 – nem változik, vagy
- 3 – romlani fog?

9 – NT

26. Részesült-e az elmúlt 12 hónapban valaki a családtagok közül a következő természetbeni ellátásokból vagy személyes szolgáltatásokból?

	igen	nem	NT
a. közgyógyellátás	1	2	9
b. szociális étkeztetés	1	2	9
c. családsegítés, gondozás családsegítőtől vagy gyermekjóléti szolgálatától	1	2	9
d. élelmiszer, tüzelő juttatás	1	2	9
e. fogyatékosokat támogató szolgálat, fogyatékosok nappali intézménye	1	2	9
f. adósságkezelési szolgáltatás	1	2	9
g. tankönyv, gyermekintézmény térítési díjának átvállalása (ingyenes étkezés)	1	2	9
h. kisállat, vetőmag (pl. szociális földprogram vagy a Minden gyerek lakjon jól! programok keretében)	1	2	9

27. Sokan vannak ma Magyarországon, akiknek valamilyen tartozásuk, kifizetési hátralékuk van. A következők közül van-e Önöknek valamilyen kifizetési hátralékuk vagy adósságuk?

	van hátralékuk	nincs hátralékuk	nincs ilyen költségük	NT
a. lakbér, albérleti díj, közös költség elmaradásuk	1	2	0	9
b. lakáshitel, áruhitel esetében törlesztőrészlet elmaradásuk	1	2	0	9
c. gázszámla elmaradásuk	1	2	0	9
d. áram(villany)számla elmaradásuk	1	2	0	9
e. víz-, csatornaszámla, távfűtésszámla elmaradásuk	1	2	0	9
f. egyéb rezsiköltség (pl. telefon, TV, lakásbiztosítás) elmaradásuk	1	2	0	9
g. bolti tartozásuk	1	2	0	9
h. tartozás családnak / barátoknak / ismerősnek	1	2	0	9
i. egyéb, éspedig	1	2	0	9

28. Kérem, próbálja összeszámolni, hogy mindent egybevetve, hány forint kifizetési elmaradásuk, hátralékuk van? (KÉRDEZŐ: Tisztázd, hogy hitelfelvétel, tartozás esetében a törlesztőrészlet elmaradásról, nem pedig a hitel nagyságáról van szó!)

..... Ft 9 – NT

29. Fenyegeti-e Önöket annak veszélye, hogy tartozás miatt elveszítik a jelenlegi lakásukat?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

30. Előfordult-e az utolsó 3 évben, hogy kikapcsolták Önöknél...

HA IGEN: És most mi a helyzet: ki van kapcsolva ...

					HA IGEN: → És jelenleg ki van kapcsolva?		
	Igen	nem	Nincs bevezetve	NT	igen	nem	NT
a. a villanyáramot?	1	2	0	9	1	2	9
b. a vizet?	1	2	0	9	1	2	9
c. a gázt?	1	2	0	9	1	2	9

31. Most néhány, a közelmúltban bevezetett intézkedésről kérdezem. Hallott-e arról, hogy a gyerekek 50 óra igazolatlan iskolai hiányzása után nem fizetnek iskoláztatási támogatást a családnak?

31.a. Egyetért-e ezzel?

31.b. Érintette-e ez az Önök családját?

Hallott-e arról, hogy...	Hallott-e róla?			Egyetért-e ezzel?			Érintette-e a családját?		
	igen	nem	NT	igen	nem	NT	igen	nem	NT
a. 50 óra igazolatlan iskolai hiányzás után nem fizetnek iskoláztatási támogatást?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
b. rendőr kísérheti az igazgatóhoz azt a 14 év alatti diákot, aki igazolatlanul hiányzik az iskolából?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
c. az önkormányzat elrendelheti, hogy segélyt, közmunkát csak az kaphat, akinek rendezett a lakókörnyezete?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
d. a család a gyermekek után adókedvezményt kap?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
e. a tankötelezettség életkorát 16 évre csökkentették?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
f. a rokkantnyugdíjasok jogosultságát felülvizsgálják?	1	2	9	1	2	9	1	2	9

32. Most az egészségi állapotára vonatkozóan kérdezem. Mit mondana, az Ön egészségi állapota...

- 1 – kiegyensúlyozottan jó,
- 2 – változó, de inkább jónak mondható,
- 3 – változó, nem kielégítő, vagy
- 4 – egészségi állapota inkább rossz?
- 9 – NT

33. Van-e valamilyen tartós vagy krónikus egészségügyi problémája?

- 1 – van
- 0 – nincs
- 9 – NT

34. Ön mennyire tartja magát egészségesnek?

- 1 – egészségesebb, mint az Önhöz hasonló korúak,
- 2 – olyan egészséges, mint a hasonló korúak általában, vagy
- 3 – rosszabb az egészségi állapota, mint a hasonló korúaké?
- 9 – NT

35. Az elmúlt **4 hétben** milyen gyakran érezte...

	állandóan	gyakran	időnként	ritkán	soha	NT
a. azt, hogy tele van életerővel?	1	2	3	4	5	9
b. azt, hogy nagyon ideges?	1	2	3	4	5	9
c. azt, hogy annyira letört, hogy semmi sem tudja felvidítani?	1	2	3	4	5	9
d. nyugodtnak és békésnek magát?	1	2	3	4	5	9
e. azt, hogy tele van energiával?	1	2	3	4	5	9
f. szomorúnak és kedvetlennek magát?	1	2	3	4	5	9
g. azt, hogy kimerült?	1	2	3	4	5	9
h. boldognak magát?	1	2	3	4	5	9
i. azt, hogy fáradt?	1	2	3	4	5	9

36. Országunkban az emberek sokféle nemzetiséghez vagy etnikumhoz tartoznak. Ön milyen nemzetiségűnek tartja magát elsősorban?

1 – magyar	4 – horvát	7 – roma/cigány
2 – német	5 – román	8 – egyéb, éspedig:
3 – szerb	6 – szlovák	88 – M 99 – NT

37. És milyen nemzetiségűnek tartja magát másodsorban?

0 – nem tartozik más nemzetiséghez	3 – szerb	7 – roma/cigány
	4 – horvát	8 – egyéb, éspedig:
1 – magyar	5 – román	88 – M 99 – NT
2 – német	6 – szlovák	

38. Van-e a családban olyan személy, aki romának/cigánynak vallja magát? (Ha az előző kérdések valamelyikére igennel válaszolt, akkor **rajta kívül**)

- 1 – van
2 – nincs
9 – NT

39. Ön vagy a háztartásban élők közül valaki tagja-e valamilyen ...

	sosem volt tag	korábban tag volt	most is tag	NT
a. civil vagy egyházi szervezetnek?	0	1	2	9
b. politikai pártnak, szervezetnek?	0	1	2	9

40. Előfordult-e az elmúlt évben, hogy Ön vagy a háztartás valamely tagja önként segített ...

	nem fordult elő	alkalmanként előfordult	rendszeresen előfordult	NT
a. politikai pártnak, civil szervezetnek	0	1	2	9
b. egyházi szervezetnek	0	1	2	9
c. települési közösségnek, lakóközösségnek	0	1	2	9
d. oktatási intézménynek	0	1	2	9
e. rokonoknak, barátoknak, szomszédoknak	0	1	2	9
f. egyébnek (pl. idegeneknek)	0	1	2	9

41. Ön születése óta ezen a településen él?

1 – igen

2 – nem → **HA NEM:** Melyik évben költözött a településre? évben 9 – NT

42. Mennyire szeret ezen a településen lakni, ahol most él? Kérem, osztályozzon 1-től 5-ig az iskolában megszokott módon, ahol az 5-ös azt jelenti, hogy nagyon szeret itt lakni, az 1-es azt, hogy egyáltalán nem szeret!

egyáltalán nem szeret				nagyon szeret	NT
1	2	3	4	5	9

43. Tervezi-e hogy elköltözik a településről?

1 – igen

→ **43.a. HA IGEN:** Mikorra tervezi az elköltözést?

1 – egy éven belül

2 – 1-10 éven belül

3 – több, mint 10 év múlva

9 – NT

→ **43.b.** Hová költözne?

1 – faluba, a járáson/kistérségen belül

2 – városba, a járáson/kistérségen belül

3 – faluba, a járáson/kistérségen kívül

4 – városba, a járáson/kistérségen kívül

5 – külföldre

9 – NT

2 – nem

9 – NT

44. Hallott-e arról, hogy az Önök kistérsége részt vesz a gyermekszegénység elleni programban/gyerekesély programban?

1 – igen

2 – nem

→ **Ugrás a 47. kérdésre!**

9 – NT

45. Kérem, mondja meg, hogy a családjában van-e olyan 0-17 év közötti gyermek, aki részt vett a gyerekesély program keretében szervezett programokban, vagy igénybe vette a gyerekesély program szolgáltatásait?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

46. Ön vagy a család valamely más felnőtt tagja részt vett-e a gyerekesély program keretében szervezett programokban vagy igénybe vette-e a gyerekesély program szolgáltatásait?

1 – igen

46.a. HA IGEN: Milyen minőségben vett részt?

1 – résztvevőként, igénybe vevőként (pl. képzésen, előadáson)

2 – kísérőként

3 – önkéntes segítőként

4 – egyéb, és pedig:.....

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

MINDENKITŐL

47. Kérjük, mondja el saját szavaival, hogy mit tart a településen jónak, előnyösnek a gyerekek szempontjából?

.....

.....

.....

48. És mit tart hiányosságnak, mire lenne szükség a településen ahhoz, hogy a gyerekeknek jobb helyzetük legyen?

.....

.....

.....

KÖSZÖNJÜK A VÁLASZADÁST!
(KÉRDEZŐ: FOLYTASD A GYERMEKKÉRDŐÍVVEL!)

KÉRDÉSEK A KÉRDEZŐNEK

K1. Hogyan ítéled meg a lakást?

	igen	nem	NT
a. A lakás sötét vagy berendezése sivár, egyhangú.	1	2	9
b. A lakás mindazon helyiségei, melyeket alkalmad volt megfigyelni, nagyjából tiszták.	1	2	9
c. A lakás mindazon helyiségei, melyeket alkalmad volt megfigyelni, nagyjából rendezettek.	1	2	9
d. Az épület biztonságos egy gyerek számára (nem balesetveszélyes, nem rejt egészségügyi kockázatot).	1	2	9
e. Az udvar rendezett	1	2	9
f. A környező házak jó állapotúak, rendezettek	1	2	9
g. Az utca földút	1	2	9

K2. Jelen volt-e a kérdezett gyereke, gyerekei a beszélgetésen?

1 – igen

2 – nem

K3. **HA IGEN:** Az interjú alatt hogyan viselkedett az anya/a kérdezett a jelen lévő gyerekkel?

	igen	nem	NT
a. Az anya / a kérdezett bátorította a gyereket, hogy vegyen részt a társalgásban.	1	2	9
b. Az anya / a kérdezett válaszolt a gyerek kérdéseire, kéréseire.	1	2	9
c. Az anya / a kérdezett beszélgetett a gyerekkel (nem számít beszélgetésnek, ha csak rászólt a gyerekre, vagy negatív megjegyzést tett rá).	1	2	9
d. Az anya / a kérdezett bemutatta a kérdezőt a gyereknek.	1	2	9
e. Amikor az anya / a válaszoló a gyerekről beszélt, vagy mondott valamit a gyereknek, a hangneme, illetve ahogy beszélt, az a gyerek iránti pozitív érzéseiről tanúskodott.	1	2	9

A KÉRDEZÉS VÉGE: óra perc

--	--	--	--	--

HÁZTARTÁS sorszáma

--	--

Gyermek sorszáma
a háztartástáblából

.....

Gyermek keresztnéve

--	--	--	--

év

Gyermek születési ideje

--	--

hó

--	--

Hány éves?

Családok

Gyermek kérdőív

2013.

A válaszadás önkéntes!

Település neve:

--	--

*Kijelentem, hogy az általam kezelt és felvett adatokat bizalmasan kezelem,
azokat csak a kutatásban illetékes személynek adom át.*

Kérdező aláírása:

**A CSALÁDBAN LÉVŐ ÖSSZES 0-17 ÉVES GYEREKRE KI KELL TÖLTENI 1-1
KÉRDŐÍVET!**

KÉRDEZŐ: Tisztázd, hogy minden kérdés a címlapon szereplő keresztnévű gyerekre vonatkozik!

1. Meg tudná mondani, hogy mennyi volt a gyermek súlya, amikor megszületett?

..... gramm

9 – NT → **HA NEM TUDJA:** 1.a. És azt meg tudná-e mondani, hogy....

1 – 1500 gramm alatti,

2 – 1500-2500 gramm közötti, vagy

3 – 2500 gramm feletti súllyal született-e a gyermek?

9 – NT

2. A gyermek jár(t)-e bölcsődébe?

1 – igen → **HA JÁR(T):** 2.a. Hány éves korától? év 99 – NT

2 – nem

9 – NT

3. A gyermek jár(t)-e Biztos Kezdet gyerekházba?

1 – igen → **HA JÁR(T):** 3.a. Összesen hány hónapot járt? hó 99 – NT

KÉRDEZŐ: ha évet mond, számold át hónapra!

3.b. Milyen gyakorisággal járt?

1 – naponta

2 – hetente többször

3 – havonta többször

4 – havonta egyszer vagy ritkábban

9 – NT

2 – nem

9 – NT

4. Járt-e a gyermek gyógytornára, fejlesztő tornára, logopédiai fejlesztésre, vagy egyéb, szakember által javasolt fejlesztésre?

1 – igen → **HA IGEN:** 4.a. Hány éves volt a gyermek, amikor elkezdődött a fejlesztése?
..... éves 9 – NT

2 – nem

9 – NT

5. Most a gyermek egészségi állapotáról kérdezek.
Van-e a gyermeknek hallásproblémája?

1 – van

2 – nincs

9 – NT

6. Van-e a gyermeknek látásproblémája?

1 – van → **HA VAN:** 6.a. Milyen súlyos a probléma?

1 – nem súlyos, szemüveggel jól lát

2 – gyengénlátó

3 – egyik szemére vak

4 – mindkét szemére vak

9 – NT

2 – nincs

9 – NT

7. Van-e a gyermeknek valamilyen EGYÉB tartós egészségügyi problémája (pl. asztma, allergia, reflux stb.)?

1 – van

2 – nincs → **ugrás a 9-re!**

9 – NT

8. Kérem, mondja meg, hogy az alábbiak közül milyen betegségei vannak a gyermeknek!

	Van	Nincs	NT	X
a. mozgásszervi (csontozat, ízületek, izomzat) rendellenesség	1	2	9	X
b. keringési betegség (pl. szívrendellenesség)	1	2	9	X
c. tartós idegrendszeri betegség (pl. epilepszia)	1	2	9	X
d. emésztőrendszeri betegség (fekély, reflux stb.)	1	2	9	X
e. asztma	1	2	9	X
f. egyéb légzőszervi betegség	1	2	9	X
g. allergia (szénanátha, ekcéma)	1	2	9	X
h. depresszió vagy más pszichikai betegség	1	2	9	X
i. kóros soványság	1	2	9	X
j. kóros kövérség	1	2	9	X
k. egyéb betegség, éspedig:.....	1	2	9	X

9. Ön szerint a gyermek a korához képest testileg...

1 – kevésbé fejlett,

2 – átlagosan fejlett, vagy

3 – az átlagosnál fejlettebb?

9 – NT

10. Ön szerint a gyermek a korához képest értelmileg...

- 1 – kevésbé fejlett,
- 2 – átlagosan fejlett, vagy
- 3 – az átlagosnál fejlettebb?
- 9 – NT

11. Van-e a gyermeknek az életkorának megfelelő könyve? (KÉRDEZŐ: A testvérével közös könyv is. Tisztázd, hogy a kötelező iskolai tankönyvek nem számítanak bele!)

1 – van **HA VAN: 11.a.** Körülbelül hány életkorának megfelelő könyve van a gyermeknek?

- 1 – 1 és 3 között
- 2 – 4 és 9 között
- 3 – 10 és 19 között
- 4 – 20 vagy több
- 9 – NT

2 – nincs **HA NINCS: 11.b.** Miért nincs?

- 1 – nem engedhetik meg maguknak
- 2 – egyéb ok
- 9 – NT

9 – NT

12. Együtt szokott-e a gyermek étkezni mindkét szülőjével? (KÉRDEZŐ: Ha nem édesapjával, édesanyjával él egy háztartásban, akkor a nevelőszülőjével)

1 – igen **HA IGEN: 12.a.** Milyen gyakran?

- 1 – minden nap,
- 2 – hetente többször,
- 3 – hetente egyszer,
- 4 – havonta egyszer, vagy
- 5 – még ritkábban
- 9 – NT

2 – nem

9 – NT

0-9 ÉVES GYEREKEKRE

13. Szoktak-e Önök otthon a gyermeknek mesét olvasni vagy mondani?

1 – igen → **HA IGEN: 13.a.** Milyen gyakran szoktak?

- 1 – minden nap
- 2 – nagyjából kétnaponta
- 3 – havonta néhány alkalommal
- 4 – évente néhány alkalommal

2 – nem

9 – NT

9 – NT

3–17 ÉVES GYEREKEKRE

14. Hány éves korától jár(t) a gyermek óvodába?

..... éves korától

0 – nem járt óvodába → **ugrás a 17. kérdésre!**

99 – NT

15. Hány éves koráig járt a gyermek óvodába?

..... éves koráig

88 – jelenleg is óvodás

99 – NT

16. Felvették-e akkor az óvodába, amikor kérte?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

17. Szokott-e a gyermeke számítógépet használni?

1 – igen → **17.a. HA IGEN:** Hol szokott számítógépet használni?

1 – az iskolában/óvodában

2 – teleházban, közösségi helyeken

3 – barátoknál, rokonoknál

4 – otthon

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

18. Szokott-e a gyermeke internetet használni?

1 – igen → **18.a. HA IGEN:** Hol szokott internetet használni?

1 – az iskolában/óvodában

2 – teleházban, közösségi helyeken

3 – barátoknál, rokonoknál

4 – otthon

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

6-17 ÉVESEK GYEREKEKRE

19. Hány éves korában kezdte el a gyerek az általános iskolát?

..... éves korában → **19.a. HA 7 ÉVESEN VAGY KÉSŐBB:** Mi volt ennek az oka?

- 1 – év-vesztes
- 2 – szülő kérése
- 3 – iskolaéretlen volt
- 4 – beteg volt
- 5 – egyéb ok, éspedig
- 9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET!

0 – még nem iskolás

99 – NT

20. Valamilyen probléma miatt most vagy régebben járt-e kisegítő, felzárkóztató osztályba?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

21. Volt-e magántanuló, vagy eltanácsolták-e valamelyik iskolából?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

22. Ismételt-e évet az általános iskolában?

- 1 – igen **22.a. HA IGEN:** Hányszor? alkalommal
- 9 – NT

2 – nem

9 – NT

23. Mennyi volt a gyermek utolsó év végi tanulmányi átlageredménye?

Ha pótvizsgázott, mennyi volt a pótvizsga utáni tanulmányi átlageredménye?

..... ,

9 – NT

24. Hányadik osztályba jár jelenleg?

..... osztályba

88 – jelenleg nem jár iskolába → **ugrás a 29-re!**

99 – NT

25. Milyen tantervű osztályba jár?

- 1 – normál osztály/csoport
- 2 – gyógypedagógiai osztály/csoport
- 3 – tagozatos osztály/csoport, éspedig:
- 9 – NT

26. Jár-e jelenleg napközibe?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

27. Igénybe veszi-e az iskolai étkeztetést....

	Igen	nem	NT
a. iskolaévben	1	2	9
b. nyáron	1	2	9

28. **HA ÉTKEZIK AZ ISKOLÁBAN**

Az iskolai étkezéséért...

- 1 – a teljes összeget,
- 2 – az összeg egy részét, vagy
- 3 – semmit nem fizetnek?
- 9 – NT

28.a. A gyermek dohányzik-e?

- 1 – rendszeresen
- 2 – alkalmanként
- 3 – sohasem
- 9 – NT

28.b. A gyermek fogyaszt-e alkoholt?

- 1 – rendszeresen
- 2 – alkalmanként
- 3 – sohasem
- 9 – NT

29. Jár-e a gyermek valamilyen különóra (pl: sport-, zene-, színház-, táncóra), vagy tagja-e ilyen célú szervezetnek, egyesületnek?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

30. Milyen gyakran olvas a gyermek kedvtelésből?

- 1 – minden nap
- 2 – hetente néhány alkalommal
- 3 – havonta néhány alkalommal
- 4 – évente néhány alkalommal
- 5 – sohasem
- 9 – NT

31. Az elmúlt évben volt-e a gyermek valamelyik családtaggal, vagy a család szervezésében múzeumban, zenei vagy színházi előadáson? (KÉRDEZŐ: az iskolai szervezésű programokat ne számítsd!)

1 – igen

2 – nem

9 – NT

32. Ha a család együtt néz TV-t, meg szokták-e beszélni Önök a gyermekkel a látottakat?

1 – igen

2 – nem

8 – nincs TV-jük

9 – NT

32.a. Most arról kérdezzük, hogyan tölti gyermeke a szabadidejét. Mennyire jellemző, hogy a gyerekek a szabadidejében....

Mennyire jellemző, hogy...	teljesen jellemző	inkább jellemző	inkább nem jellemző	egyáltalán nem jellemző	NT
a. tv-t néz	4	3	2	1	9
b. számítógépezik	4	3	2	1	9
c. otthon játszik (egyedül, vagy testvéreivel)	4	3	2	1	9
d. szüleinek segít (háztartásban, üzletben stb.)	4	3	2	1	9
e. szervezett programon vesz részt	4	3	2	1	9
f. sportol, kirándul	4	3	2	1	9
g. barátaival, haverjaival találkozik	4	3	2	1	9
h. presszóba, bárba, kocsmába jár	4	3	2	1	9
i. csavarog, lődörög	4	3	2	1	9
j. egyáltalán nincs szabadideje	4	3	2	1	9
k. semmit sem csinál	4	3	2	1	9
l. egyéb tevékenységet végez	4	3	2	1	9

33. A gyermek számára biztosítottak-e az alábbiak?

HA NEM: Miért nem? (CSAK KÉRDEZD ÉS SOROLD BE!)

			Miért nem?			
	Igen	Nem	Nem engedhetik meg maguknak	Egyéb ok	NT	X
a. megfelelő hely tanulásra, házi feladat elkészítésére	1	2	1	2	9	X
b. íróasztal	1	2	1	2	9	X
c. minden, az iskola, óvoda által elvárt felszerelés	1	2	1	2	9	X
d. szótár	1	2	1	2	9	X
e. rendszeres szabadidős tevékenységben való részvétel (pl. sportolási lehetőség, ifjúsági programok)	1	2	1	2	9	X
f. fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel	1	2	1	2	9	X
g. fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.)	1	2	1	2	9	X
h. zsebpénz	1	2	1	2	9	X

MINDENKITŐL

34. Talán korai még erről beszélni, mégis mit gondol, milyen iskolai végzettséget fog a gyermeke szerezni?

- 1 – legfeljebb 8 osztály
- 2 – szakiskola
- 3 – szakközépiskola
- 4 – gimnázium
- 5 – felsőfok
- 9 – NT

HA A GYEREK ÓVODÁBA JÁR

Most néhány kérdést szeretnék feltenni a gyermek jelenlegi óvodájáról.

35. Melyik óvodába jár a gyermek jelenleg?

..... (óvoda neve és települése)

9 – NT, NV

36. Mennyire jellemzők a gyermek jelenlegi óvodájára a következők?

	teljesen jellemző	inkább jellemző	inkább nem jellemző	egyáltalán nem jellemző	NT
a. Jók az óvónők.	4	3	2	1	9
b. Az óvodában figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	4	3	2	1	9
c. Partnernek tekintik a szülőket.	4	3	2	1	9
d. A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	4	3	2	1	9
e. Jó a gyerekközösség.	4	3	2	1	9
f. A gyerek jól fejlődik.	4	3	2	1	9
g. Az óvoda berendezése, bútorzata megfelelő	4	3	2	1	9
h. Az óvoda játékokkal, eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	4	3	2	1	9
i. Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	4	3	2	1	9
j. Túlzsúfoltak a csoportok.	4	3	2	1	9

37. Mennyire jellemző az óvodára, hogy magas a roma gyerekek aránya?

- 1 – nagyon jellemző
- 2 – inkább jellemző
- 3 – inkább nem jellemző
- 4 – egyáltalán nem jellemző
- 9 – NT, NV

38. Véleménye szerint általában melyik jobb: ha egy óvodában a roma és a nem roma gyerekek egy csoportba, vagy ha külön csoportba járnak?

- 1 – ha egy csoportba járnak
- 2 – ha külön csoportba járnak
- 9 – NT

39. Kérem, saját szavaival mondja el, hogy mit tart az óvoda sikereinek, erősségeinek?

.....
.....
.....

40. És mit tart az óvoda hiányosságainak, fejlesztendő területeinek?

.....
.....
.....

HA A GYEREK ISKOLÁBA JÁR

Most néhány kérdést szeretnék feltenni a gyermek jelenlegi iskolájáról.

41. Melyik iskolába jár a gyermek jelenleg?

..... (iskola neve és települése)

9 – NT, NV

42. Mennyire jellemző az iskolában a drogprobléma, túlzott alkoholfogyasztás a gyerekek között?

- 1 – nagyon jellemző
- 2 – inkább jellemző
- 3 – inkább nem jellemző
- 4 – egyáltalán nem jellemző
- 9 – NT

43. Mennyire igazak a következő állítások a gyermek jelenlegi iskolájára?

	teljesen igaz	inkább igaz	inkább nem igaz	egyáltalán nem igaz	NT
a. Jók a pedagógusok.	4	3	2	1	9
b. Figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	4	3	2	1	9
c. Partnernek tekintik a szülőket.	4	3	2	1	9
d. A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	4	3	2	1	9
e. Jó a gyerekközösség	4	3	2	1	9
f. A gyerek jól fejlődik.	4	3	2	1	9
g. Az iskola berendezése, bútorzata megfelelő	4	3	2	1	9
h. Az iskola eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	4	3	2	1	9
i. Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	4	3	2	1	9
j. Túlsúfoltak az osztályok.	4	3	2	1	9

44. Mennyire jellemző az iskolára, hogy magas a roma tanulók aránya?

1 – nagyon jellemző

2 – inkább jellemző

3 – inkább nem jellemző

4 – egyáltalán nem jellemző

9 – NT, NV

45. Véleménye szerint általában melyik jobb: ha egy iskolában a roma és a nem roma gyerekek egy osztályba, vagy ha külön osztályba járnak?

1 – ha egy osztályba járnak

2 – ha külön osztályba járnak

9 – NT

46. Kérem, saját szavaival mondja el, hogy mit tart az iskola sikereinek, erősségeinek?

.....

.....

.....

47. És mit tart az iskola hiányosságainak, fejlesztendő területeinek?

.....

.....

.....

**KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZAIVAL SEGÍTETTE
MUNKÁNKAT!**